Nämnden för
Statligt Stöd till Trossamfund

Till KULTURDEPARTEMENTET
103 33 STOCKHOLM
SSTs Diarienr: 4.8.1/0240(17)

Slutredovisning regeringsuppdrag *Värna demokratin* enligt regleringsbrevet för budgetåret 2016. Ku2015/00085/D, Ku2015/02965/LS (delvis).

Nämnden för statligt stöd till trossamfund ber härmed få lämna slutredovisning, inkluderande ekonomisk redovisning, gällande uppdrag Värna demokratin 2016

Stockholm 2017-06-01

Åke Göransson
Generalsekreterare SST

Postadress SST, Box14038, 167 14 Bromma• **Besöksadress** Gustavslundsv 18, 2 tr, Alviks Torg,
Telefon 08-453 68 70 • **Fax** 08-453 68 29 • **E-post** info@sst.a.se • **Hemsida** www.sst.a.se • **Org.nr.** 202100-5141

Redovisning av regeringsuppdraget

VÄRNA DEMOKRATIN 2016

Innehåll

1. Inledning 5
1.1. Uppdraget 5
1.2. Planering 5
1.3. Berörda organisationer och trossamfund 5

2. Genomförande 6
2.1. Delprojekt: *Ledarskap, religion och demokrati* 6
2.2. Delprojekt: Delaktig, stark och synlig 8
2.3. Delprojekt: Stimulera samfundens stöd till arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism 9

3. Sammanfattning och avslutande reflektion 10
4. Ekonomisk redovisning 12
5. Bilagor 13
5.1. Bilaga: beskrivning av delprojekt unga ledare inom trossamfunden 13
Inledning 13
Planering 13
Rekrytering av deltagare 14
De tre omgångarna – kursmoment 15
Resultat 17
Litteratur och material till deltagarna 17
Utvärdering – vad tyckte deltagarna om programmet? 18
Sammanfattning av utvärderingen 19
DemokratiAkademins utvärdering av programmet 21
SIRs utvärdering av programmet 23
Några deltagares röster efter programmet: Ordfront 24
Några deltagares röster efter programmet: ur SSTs årsbok 25
Är normkritik något för en bosnisk gubbstrutt? 25
Scriptural Reasoning – interreligiös metod för ett inkluderande, mångkulturellt samhälle 26
SSTs utvärdering av programmet 28
5.2. Bilaga: beskrivning av delprojekt Delaktig, stark och synlig 30
Varför ett interreligiöst mentorskapsprogram för kvinnor? 30
Hur gjorde vi? 30
Ledarprogrammet 31
Delmomenten 31
Mentorparen 32
Vad har varit bra? 33
Vad har varit mindre bra? 34
Lärdomar och nästa steg 34
Utvärdering av Delaktig, stark och synlig 35
Sammanfattningar av de tre gemensamma kursträffarna 37

1. INLEDNING

1.1. Uppdraget

I regleringsbrev 2016 gav regeringen i uppdrag åt SST att följa upp det demokratifördjupande arbete myndigheten påbörjat under åren 2012 – 2014 och sedan fortsatt under 2015. Regeringen formulerar uppdraget på följande sätt:

> Nämnden för statligt stöd till trossamfund (SST) får i uppdrag att utvidga och fördjupa dialogen med trossamfunden i syfte att stimulera arbetet med demokrati och demokratisk medvetenhet. Nämnden ska fortsatt utveckla dialogen till att inkludera ett brett spektrum av samfund och grupperingar inom samfunden, särskilt med fokus på kvinnor och ungdomar. SST ska vidare i dialog med de trossamfund som vill utveckla sitt arbete för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism stimulera dessa samfunds stöd till ungdomar, föräldrar och anhöriga.

1.2. Planering

SST beslutade att fortsätta arbeta med upppdraget på samma sätt som myndigheten gjort under 2015, det vill säga i tre delprojekt. Dessa tre delprojekt formulerades på ett liknande sätt som under 2015, med små justeringar:

- *Ledarskap religion och demokrati* – ett ledarskapsprogram för unga ledare inom trossamfunden
- *Delaktig, stark och synlig* – ett mentorskapsprogram för kvinnor inom trossamfunden
- Stimulera samfundens stöd till arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism

I det första delprojektet (som under 2015 gick under rubriken *Ledarskap och demokrati*) anordnade SST för andra året i rad ett ledarskapsprogram för unga ledare inom trossamfunden. 2015 med tillägget ”religion” i rubriken för att understryka detta moment i utbildningen. I det andra delprojektet gick myndigheten vidare med diskssion som påbörjats under 2015 gällande kvinnornas roll och makt inom trossamfunden i ett ihopsamlande vårseminarium. Efter detta seminariym påbörjades planering av pilotprojektet *Delaktig, stark och synlig* som drog igång hösten 2016. Inom ramen för SSTs stöd till trossamfund som vill arbeta för att värna demokartin mot våldsbejakande extremism påbörjades ett samarbete med organisationen *Islamakademin*. SST fortsatte också att erbjuda process- och kunskapsstöd, bistå med kontakter för de samfund/organisationer som så önskade.

1.3. Berörda organisationer och trossamfund

Huvudmålgruppen för uppdraget *Värna demokratin* var trossamfunden i Sverige och SST valde SST att tolka regeringens formulering ”…ett brett spektrum av samfund och grupperingar inom samfunden” som att myndigheten hade mandat att också vända sig till trossamfund som inte uppbär statsbidrag, och då inte vanligtvis ingår i SSTs referensvärld. Det var också naturligt, inom ramen för detta demokratiprojekt, att SST vände sig till olika typer av ungdoms- kvinno- och intresseorganisationer som på olika sätt relaterar till trossamfunden i Sverige.

I projektet *Ledarskap, religion och demokrati* fortsatte SST samverkan med *Demokratiakademin* i planering och utförande av projektet. För att rekrytera deltagare vände

sig SST huvudsakligen till trossamfund men också ungdomsförbund och ungdomsföreningar med relation till trossamfunden, samt några övriga organisationer. SSTs kansli informerade också löpande i SSTs olika samverkansorgan (ISR, OÖKER, SSTs Råd, SSTs Nämnd) om projektet. Vidare kopplades också *Sveriges interreligiösa råd* (SIR) in som en ytterlighare samverkanspartner i projektet. SIR bistod med rekrytering av deltagare samt med en modul rörande interreligiös samverkan och interreligiöst projekt- och påverkansarbete.

I delprojektet rörande kvinnor i trossamfunden samverkade SST till en början med *Sverige Ekumeniska Kvinnoråd* (SEK). SEK bistod SST i utförandet av ett seminarium våren 2016 där erfarenheter från 2015 samlades ihop och diskuterades. I planeringen och utförandet av mentorskapsprogrammet *Delaktig, stark och synlig* valde SST att anlita en extern konsult (Hanna Gerdes, *HannaGoliath Law & Education*) som processledare. I likhet med ovan nämnda ledarskapsprogram för unga vände sig SST huvudsakligen till trossamfund i rekrytering av deltagare också till denna satsning men myndigheten kontaktade också kvinnoförbund och kvinnoföreningar med relation till trossamfunden.

Inom ramen för delprojektet rörande stöd till arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism har SST medverkat på samlingar för trossamfunden för att informera och inspirera till arbetet som regeringsuppdraget gäller. SST har besökt och arbetat med lokala församlingar som uttryckt vilja och idéer för att utveckla sina arbeten. SST har inbjudit till mötesplatser och rådslag för att belysa de arbeten som pågår och för att diskutera möjligheter att dela erfarenheter och information samt uppmuntra till fler satsningar.

2. GENOMFÖRANDE

2.1. Delprojekt: *Ledarskap, religion och demokrati*

Myndigheten genomförde detta delprojekt i form av ett utbildningsprogram kalla *Ledarskap, religion och demokrati* – riktat till gruppen unga ledare inom trossamfunden. Upplägget för utbildningen följde i stort sett ramarna som satts 2015: att erbjuda teoretisk fördjuping i demokrati och mänskliga rättigheter, men också fortbildning i praktiska färdigheter relaterat till ledarskap, projekt- och gruppledning samt samtalsmetodik. Frågor som skulle behandlas under programmet var: vad innebär ett demokratiskt ledarskap? Hur förverkligar man demokrati? Hur ser den demokratiska processen ut? Vad är alternativen till demokrati? Hur hänger demokati ihop med mänskliga rättigheter? Liksom 2015 lade SST och *Demokratiakademin* stor vikt vid att koppla ihop de teoretisk delarna med praktiska momenten samt att hela tiden utgå från deltgarnas egna kunskaper och erfarenheter. Till formen byggde programmet till stor del på deltagarnas engagemang och gruppövningar. I sin metod varvade *DemokratiAkademin* föreläsningar med interaktiva övningar, rollspel och samtal så att deltagarna fick möjlighet att omsätta teoretiska kunskaper till praktisk färdighet.

Utöver detta bestämde myndigheten att man – med erfarenhet från första omgången – utveckla programmet med några nya moment. Bland dessa kan nämnas ett längre pass med fokus konflikthantering (som inte fanns 2015) samt en relativt stor förstoring av programmets interreligiösa moment. Bland de sistnämnda kan nämnas den kursmodul som Sveriges interreligiösa råd (SIR) gjorde med kursdeltagarna som innehöll interreligiös samverkan och interreligiöst projekt- och påverkansarbete. Därutöver introducerade SST en särskild metod för interreligiösa temasamtal kallat *Scriptural Reasoning*.[1]

[1] Läs mer om SR på sid 26-27

En tredje komponent som programmet skulle innehålla var också fördjupande diskussion rörande trossamfunden i Sverige med samtal kring trossamfundens roll i den svenska demokratiska kulturen, Sveriges civilsamhälle och religionens plats/roll i svenska samhället ur ett samtid men också historiskt perspektiv.

KURSMOMENT:

LEDARSKAP, RELIGION OCH DEMOKRATI

TEORETISK KUNSKAP OM DEMOKRATI OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER
Vilka är demokratins grundtankar?
Vad är alternativen till demokrati?
Vad är demokratins svaga och svåra punkter?
Vad innebär mänskliga rättigheter?

TROSSAMFUND OCH RELIGION I SVERIGE
Hur ser den religiösa kartan ut i Sverige idag?
Vilken plats har trossamfunden i dagens samhälle?
På vilket sätt är trossamfunden viktiga i demokratin?

DEMOKRATISK LEDARSKAPSFÖRMÅGA
Att gå från idé till verklighet - projektledning
Hur ser den demokratiska processen ut?
Vad innebär det att vara demokratisk ledare?
Att använda samtalets positiva kraft, i att samtala om mänskliga rättigheter, religionsfrihet och demokratiska värderingar
Hur kan jag i min ledarroll verka för att utveckla det informella lärandet för få fler medskapare och värdebärare i demokratin?
Empowerment – att vara säker i ledarrollen

PLATTFORM FÖR NÄTVERKSKAPANDE MELLAN TROSSAMFUNDEN
Hur skapar vi plattformar för samtal mellan trossamfund? Hur kan vi öka förståelse mellan trossamfund?

I likhet med föregående år var målet var att få ihop ett program med tjugo till trettio deltagare som skulle träffas under tre träffar under vår och höst 2016. Kursen förlades även detta år till Stockholms-regionen (6-8 maj, 26-28 augusti samt 17-18 september)

Efter de tre delomgångarna i programmet var avklarade kunde SST konstatera att av 30 personer som anmält sig till kursen var det 20 personer som deltog i minst två av de tre delomgångarna. Majoriteten av dessa – 15 personer – deltog i samtliga tre delomgångar.

I stort visar utvärderingen att deltagarna var mycket nöjda med programmet, både vad gäller innehåll men också i förhållande till den stämning och gruppdynamik som uppstod i gruppen.[2] Deltagarna tycks också överlag vara mycket positiva till utbildarna i programmet. SST två samverkanspartners i detta projekt, *Demokratiakademin* och *Sveriges Interreligiösa råd* konstaterar att utbildningen även i år fungerat på ett bra sätt:

> DA: Vi på DemokratiAkademin ser att vi ihop med SST utvecklar en unik form för att utveckla interreligiös dialog för unga i Sverige och i världen. Vi har genomfört en kompetensutvecklingsinsats som vi nu vet stärker unga ledare i trossamfund i Sverige och ger dem verktyg att skapa ett fredligare samhälle. Både internt i det egna samfundet, lokalt i närområdet, i Sverige och globalt genom sina kontakter i omvärlden. Detta genom att de nu är rustade i att ha kunskap om vad som krävs i det demokratiska ledarskapet för att omsätta demokratins teori till vardagens praktik.[3]

> SIR: Vad som är unikt för *Ledarskap, religion och demokrati* är fokus på liknande erfarenheter. Deltagarna som kan vara imamer, präster, rabbiner, munkar, lärare, ungdomsledare eller på andra sätt aktiva medlemmar möts alla med liknande erfarenheter om församlingsarbete och även om trosuppfattningen skiljer deltagarna åt så gör inte kunskaperna det. Där utbildningens målsättning – som är att ge deltagaren möjlighet att fördjupa sin förmåga att leda grupper med ett demokratiskt förhållningssätt och bli stärkt i sin ledarroll – har visat sig vara en viktig nyckelfaktor.[4]

[2] Se sid 19-21 för ett fullständigt referat av utvärderingen (Bilaga 5.1)
[3] Se sid 22- 23 för DemokratiAkademins fullständiga utvärdering (Bilaga 5.1)
[4] Se sid 24 för SIRs fullständiga utvärdering (Bilaga 5.1)

2.2. Delprojekt: Delaktig, stark och synlig

Under 2015 genomförde SST ett antal workshops särskilt riktade till kvinnor i olika trossamfund där det framkom ett starkt önskemål om skapa en plattformar där kvinnor i trossamfund – som ofta möter liknande utmaningar – kan diskutera frågor om makt, ledarskap och organisering med varandra över religionsgränser. Under workshopparna framkom att många kvinnor i trossamfund upplever att de utsätts för trippel diskriminering. För de första hamnar kvinnor i trossamfund i samma ojämlikhetssituation som råder för många kvinnor generellt i samhället. För det andra befinner sig kvinnor som verkar i trossamfund ofta i en utsatt position i det offentliga/ media där de ofrivilligt görs till representanter för hela etniska- eller religiösa minoriteter. För det tredje känner många sig ibland begränsade i sina samfund där ofta värdekonservativa manliga normer råder.

Ett svar på önskemålet om att skapa en plattform för kvinnor i trossamfund över religionsgränser blev pilotssatsningen *Delaktig, stark och synlig* – tre positiva ord som sammanfattade både självsynen hos många kvinnor inom samfunden, men också pekade ut tre värden/egenskaper som många tycktes eniga om att man önskade nå i framtiden. Syftet med denna projektet formulerades på följande sätt:

- Stimulera diskussioner och medvetenhet om kvinnors inflytande, synlighet och delaktighet inom trossamfunden
- Stärka kvinnors nätverk mellan och inom samfundsgrupper
- Ge redskap för att stärka kvinnors inflytande och organisering inom trossamfunden

Till formen beslutade SST att *Delaktig, stark och synlig*-projektet skulle bestå av två parallella spår – en mentorskapsdel och ett gemensamt ledarprogram för alla deltagare.

24 kvinnor i åldrarna 25-60 år anmälde sig till programmet och träffades vid tre tillfällen (24-25 sept, 22 okt och 2 december) för gemensam fortbildning. De gemensamma träffarna har utgått från tre moduler med fokus på ledarskap, kommunikation och mänskliga rättigheter. Alla moduler har blandat teori med interaktivitet och tanken har varit att fokus ska ligga på utbyte av praktiska erfarenheter mellan deltagarna. Deltagarna har även fått lyssna och inspireras av externa föreläsare med erfarenhet av ledarskap från olika branscher.

Samtliga kursträffar var förlagda till Stockholm varav den första träffen var med övernattning.

Parallellt med de gemensamma fortbildningstillfällena har kvinnorna matchats i mentorpar. Mentorprogrammet har skiljt sig från traditionella mentorprogram såtillvida att det inte utgått från den traditionella mentor-adept upplägget (där man ofta matchas utifrån ålder och den äldre agerar mentor till en yngre person) utan här har istället utbytet skett över religionsgränser. I mentorparen har därmed båda personerna turats om att fylla rollen som mentor och adept. Mentorparen har träffats mellan de gemensamma tillfällena och i de fall då fysiska träffar varit svåra på grund av geografi har möten skett via Skype. Mentorparen har tillsammans fått definiera frågeställningar de tycker är angelägna att bolla utifrån sin roll som ledare.

2.3. Delprojekt: Stimulera samfundens stöd till arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism

Trossamfundens arbete med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism kan delas in i två kategorier: ordinarie arbete och särskilt riktat arbete. Trossamfunden i Sverige arbetar oftast med olika aktiviteter riktade till barn, ungdomar och vuxna för att ge människor i olika åldrar, stadier och livssituationer möjlighet att tolka sina liv och gestalta tolkningen i riter, handling och liv. Dessa aktiviteter omfattar gudstjänster, gemenskap, undervisning och omsorg.

Trossamfundens egen reflektion över det ordinarie arbetets bidrag att värna demokrati och motverka våldsbejakande extremism varierar men är generellt sett sällan uttryckt och diskuterad. SST har därför sett en del i regeringsuppdraget som ett tillfälle att uppmana trossamfunden till självreflektion över det egna ordinarie arbetet och uppmana till analys av vilka delar i det ordinarie arbetet som kan vara relaterat till värnande av demokrati och motverkande våldsbejakande extremism. Arbetet med självreflektion syftar till att lyfta fram de aktiviteter som i ordinarie arbete verkar värnande för demokrati och motverkande våldsbejakande extremism för att kunna bygga vidare på ett redan gott arbete och för de som vill, utveckla arbetet till särskilt riktade satsningar.

SST har i kontakten med trossamfund som intresserat sig för särskilt riktat arbete för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism fortsatt erbjudit hjälp och stöd med att utveckla till exempel projektidéer och sammanföra trossamfund med aktörer som fått i uppdrag att finansiellt stödja projekt. Här har tid krävts för nödvändiga processer för att kvalitet, långsiktighet och nödvändig förankring i ordinarie arbete ska kännetecknа särskilt riktade arbeten. Trossamfund har här kommit olika långt under 2016 och vi kan se hela skalan av initiativ finnas bland trossamfunden från begynnande projektidéer som fortfarande bearbetas till färdiga och finansierade projekt som fått sin början under året.

De trossamfund som redan har särskilt riktade arbeten för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism är viktiga att följa för stöd men även för att samla kunskap och erfarenheter att förmedla till andra som finns i andra stadier i arbetet med projektidéer. Förmedling av kontakt mellan trossamfund och myndigheter och med kommuner är också ett arbete SST sett inom ramen för regeringsuppdraget. I vissa fall saknas goda kontakter där myndigheten kan vara behjälplig. I andra fall finns behov av information till myndigheter och kommuner om arbeten som pågår i trossamfunden.

SST har medverkat på samlingar för trossamfunden i andra ärenden för att informera och inspirera till arbetet som regeringsuppdraget gäller. SST har besökt och arbetat med lokala församlingar som uttryckt vilja och idéer för att utveckla sina arbeten. SST har inbjudit till

mötesplatser och rådslag för att belysa de arbeten som pågår och för att diskutera möjligheter att dela erfarenheter och information samt uppmuntra till fler satsningar.

SST har i stor utsträckning under 2016 i kontakten med myndigheter och kommuner medverkat med kunskapshöjande satsningar där så efterfrågats. Exempel har varit myndigheter eller kommuner som önskat orientera sig om det mångreligiösa Sverige idag eller mer specifikt som till exempel det muslimska Sverige idag. Specifika frågeställningar om begrepp, fenomen eller organisering har även resulterat i kortare utbildningsinsatser som genomförts för att sätta in frågeställningen i rätt historiska och kulturella sammanhang för förståelse och rätt reaktion och bemötande.

3. SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE REFLEKTION

SST har 2016 hanterat regeringsuppdraget *Värna demokratin* i tre olika delprojekt, vilket i stort är en fortsättning på det förfarande myndigheten etablerat redan under 2015.

Pilotsatsningen *Delaktig, stark och synlig* 2016 har varit framgångsrik. 24 kvinnor från 20 olika samfund och organisationer har under hösten fått fortbildning och inspiration kring ledarskap, organisation, kommunikation, mänskliga rättigheter och jämställdhet. Deltagarna har byggt nätverk med kvinnor från andra trossamfund och utbytt erfarenheter i mentorpar. I utvärderingen framkommer att samtliga deltagare är antingen mycket nöjda eller nöjda med programmet. Deltagarna vittnar om att de bär med sig nya kunskaper, nya redskap och nya perspektiv som gör de motiverade att ta mer ledande roller i sina samfund.

Inför nästa omgång av programmet finns flera viktiga lärdomar att dra. Delvis har många deltagare anmärkt på att programmet varit lite för kort rent tidsmässigt och därför kommer programmet att förlängas och påbörjas redan i maj istället för i september under 2017. Programmets ledardel kommer dessutom även att bestå av sex heldagar istället för fyra.

En viktig lärdom har varit att matchningen mellan kandidater måste göras mer grundligt. Till nästa program kommer därför mer tid att läggas på denna del av förberedelsen. Skriftliga frågor kring vad man vill ha ut av sitt mentorskap kommer skickas med vid ansökan och uppföljande intervjuer kommer genomföras efter urval för att få tillstånd en så bra matchning som möjligt utifrån intressen, geografi och ambitioner med mentorskapet. Mer tid kommer även att läggas på att tydliggöra och stödja hur upplägget kring ett dubbelt mentorskap kan se ut och fungera.

Inom ramen för ledarskapsprogrammet kommer än mer fokus läggas på de interaktiva delarna i programmet. Programmet kommer även eftersträva att få mer balans mellan fokus på organisatoriskt ledarskap och individuellt ledarskap. Nästa steg blir att i hösten 2017 genomföra den andra omgången av mentorprogrammet ” Delaktig, stark och synlig” på bas av alla de lärdomar som kommit fram under pilotsatsningen.

Vad gäller satsningen med unga inom trossamfunden har SST 2016 byggt vidare på den arena för samtal och utbyten som skapades redan 2015 – programmet *Ledarskap, religion och demokrati*. Myndigheten bedömer att årets upplaga var lyckad och att vissa av de svårigheter som var i pilotomgången, framförallt rekrytering av deltagare, gick lättare detta år. Till innehåll och form liknade årets program det föregående, med vissa mindre justeringar som på det stora hela förbättrade och förtydligade kursens fördjupade teman kring demokrati och mänskliga rättigheter och kopplade de tydligare till de unga ledarnas vardag och den verksamhet de är med och skapar i sina respektive trossamfund/organisationer. Två helt nya moment lades till: konflikt/konflikthantering samt en metod för fördjupade interreligiösa

temasamtal (Scriptural reasoning).[5] Det sistnämnda visades sig var en mycket lyckat moment som gav upphov till många intressanta diskussioner – och en ny förståelse för deltagarnas olika bakgrunder. Även inom ramen för dessa samtal valde myndigheten att koppla an till teman som har relation till kursen huvudteman. Vidare ser SST hur samverkan med de samverkanspartners som fanns med i årets projekt (DemokratiAkademin och Sveriges interreligiösa råd) fungerade mycket bra.

Myndigheten ser fortsatt hur gruppen unga ledare kan bli (och redan är) en viktig resurs att ta tillvara på när det kommer till att skapa förutsättningar interreligiös och interkulturell förståelse och i förlängningen också kan bidra till demokratisk utveckling och social hållbarhet. Därför är det är av stort värde att morgondagens trossamfundsledare har en välgrundad förståelse av hur det demokratiska samhället är uppbyggt och är tänkt att fungera – och att trossamfunden är en viktig del av detta. Detta, bedömer SST, gagnar inte bara trossamfunden egna medlemmar utan samhället i stort.

Med detta sagt anser myndigheten att en fortsatt interreligiös demokratifördjupande satsning på unga ledare inom trossamfunden (och dess relaterade organisationer) är av stor vikt och bör hållas igång också kommande år. Skälen är både att nå ut till fler personer i denna relativt stora sektor av det civila samhället, men också att förstärka det nätverk av unga ledare som nu börjar ta form i Sverige. Här har SST och DemokratiAkademin och försökt ta initiativ till återträffar för f.d. deltagare (både under 2016 och 2017) men detta har tyvärr inte lockat tillräckligt många för att dessa möten skall bli av.

Vidare tror SST att det skulle kunna vara av värde att pröva att förlägga en framtida LRD-satsning i ett regionalt sammanhang istället för att som i de tidigare omgångarna bjuda in nationellt. Fördelen med en regional satsning skulle kunna vara nätverk som också lever vidare efter själva programtiden slut.

SST:s dialog med de trossamfund som vill utveckla sitt arbete för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism har under året stimulerat till samfunds stöd till ungdomar, föräldrar och anhöriga. Arbetet befinner sig efter 2016 på utvecklingsnivåer som behöver fortsatt stimulans liksom det fortsatta arbetet med att skapa kontakt mellan trossamfund och andra aktörer som arbetar med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

I den nationella satsning som utförts av Samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism har ingått att uppmana kommunerna att utse kontaktperson för det lokala arbetet vilket ökat efterfrågan på trossamfundskontakter i stor omfattning. Arbete med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism har berört även krisberedskapsarbete i trossamfund. I trossamfundens arbete med att skapa trygga och säkra miljöer att vistas i har även innefattats åtgärder för att identifiera och hantera våldsbejakande rörelser som kan hota trossamfundens verksamhet. Upparbetade och regelbundna kontakter med myndigheter och kommunens krisberedskapsresurser är nödvändiga för ett framgångsrikt och långsiktigt arbete mot våldsbejakande extremism och för att skapa trygga och säkra miljöer.

[5] För mer info om SR besök www.scripturalreasoning.org. I denna redovisning finns också en artikel om SR tagen ut SSTs årsbok 2017, se bilaga 5.1, s.26-27

4. EKONOMISK REDOVISNING

Anslag från Kulturdepartementet avseende uppdrag Värna demokratin

ANSLAG 2016-01-01 – 2016-12-31:	
Anslagspost 28 (Värna demokratin - SST)	800 000 kr
SUMMA ANSLAG:	**800 000 kr**
KOSTNADER 2015-01-01 – 2015-12-31:	
Uppdragstagare utbildning (se kommentar 1)	407 381 kr
Böcker och material	22 084 kr
Seminarier	488 654 kr
Logi och resor	64 567 kr
Kursavgifter	18 990 kr
Personalkostnader	266 599 kr
SUMMA KOSTNADER: (se kommentar 2)	**1 268 275 kr**

Kommentar 1:

Under 2016 var dessa uppdragstagare:
Demokratiakademin, Hanna Gerdes samt David Thurfjell

Kommentar 2:

De kostnader som överstigit anslaget för Värna demokratin-projektet har täckts av SSTs förvaltningsanslag.

5. BILAGOR

5.1. Bilaga: beskrivning av delprojekt unga ledare inom trossamfunden

Inledning

Inom ramen för *Värna demokratin*-projektet 2016 valde SST att för andra året i rad anordna ett utbildningsprogram riktat till gruppen unga ledare inom trossamfunden. Fokus skulle fortsatt vara på frågor rörande demokrati och mänskliga rättigheter – kombinerat med ledarskapsutveckling.

Som nämnts i föregående års redovisning kom idén till detta program efter samtal med personer inom civilsamhället, där ledarskapsprogram av olika slag är vanligt förekommande, men också från liknande initiativ inom den offentliga sektorn.

Planering

Under 2016 fortsatt SST att samverkan med den ideella organisation *Demokratiakademin*. *Demokratiakademin* bildades 1993 som ett samarbete mellan organisationer och studieförbund, folkhögskolor och universitetsinstitutioner med syfte att skapa en sammanhängande bildningsväg kring demokratins idéer, historia, problem och praktik. *Demokratiakademin* har ett kansli som erbjuder föreläsningar, kurser men också längre samarbeten där man processleder och bygger projekt kring mänskliga rättigheter och demokrati.

I stora drag valde SST och *Demokratiakademin* att låta 2016-års upplaga av programmet ha samma grundstruktur och innehåll som programmet hade under 2015. Detta innebar att satsningens tre grundpelare kunde stå kvar – med några smärre justeringar och ett viktigt tillägg. Grundpelarna formulerades 2015 så här:

- Demokrati och mänskliga rättigheter
- Ledarskap och projektledning
- Trossamfund och religion i Sverige

Till dessa tre lades ett block som skulle handla om interreligiös samverkan. Detta var delvis ett resultat av att en tredje samverkanspart också kom med under planeringsfasen detta år: Sveriges interreligiösa råd (SIR). SIR är en plattform för kontinuerliga interreligösa samtal mellan sveriges trossamfund på ett nationellt plan som bildades 2010. Förutom att bidra med ett kursblock om interreligiöst projekt- och påverkansarbete beslutades att SIR (med sitt mycket breda kontaktnät) också kunde bistå SST i rekryteringen av deltagare.

Vad gäller övriga justeringar så bestämdes att 2016-års upplaga av programmet skulle ha en något mer koncentrerat innehåll och således valde myndigheten att stryka några pass som varit under föregående år för att ge mer plats åt kärn-elementen i programmet (demokratins innehåll, mänskliga rättigheter, demokratiskt ledarskap). Bland nya delmoment som tillkom under 2016 planerades för ett pass om konflikt och konflikthantering samt att prova konceptet/metoden *Scriptural reasoning*. Vidare planerades för en viss förstärkning av de delar som berör projektledning.

Liksom 2015 var ambitionen 2016 att rekrytera personer från trossamfund och religiösa organisationer som skulle träffas under flera sammanhållna dagar, bo tillsammans – och bli en sammansvetsad grupp. Målet var att få ihop ett program med tjugofem till trettio deltagare.

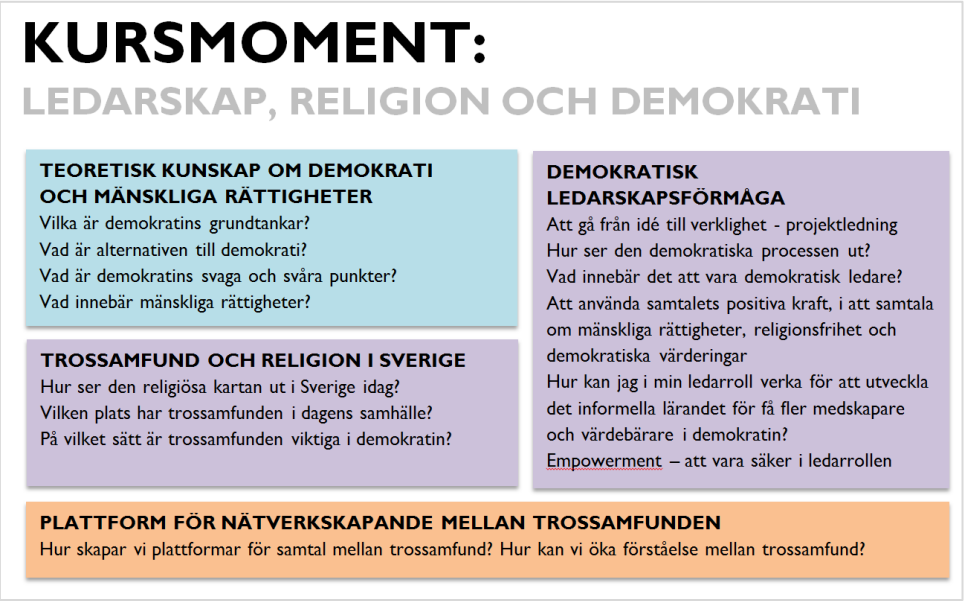

Rekrytering av deltagare

Målgruppen för programmet var, som tidigare nämnt, unga ledare inom trossamfunden. Som *ung* definierades i detta sammanhang personer mellan 18 – 30 år. Vidare var ambitionen att inte bara försöka rekrytera deltagare från de statsbidragsberättigade samfunden, vilka är de som SST vanligen vänder sig till. SST tog här fasta på att regeringen i regleringsbrevet skrivit att myndigheten skulle ”inkludera ett brett spektrum av samfund och grupperingar inom samfunden” i sitt demokratiarbete. Detta gav möjlighet att vända sig både till mindre och relativt sett nyetablerade samfund (såsom hinduiska församlingar, yezidiska organisationer, med flera) men också *Svenska kyrkan* och flertalet ungdomsorganisationer med religiös koppling som finns i Sverige. Även definitionen av ledare var bred då SST i inbjudningen inte bara vände sig till personer i yrkespositioner (imamer, präster, rabbiner, diakoner) och andra ledarpositioner (ungdomsledare, styrelsemedlemmar, verkasamhetledare) – utan också personer som aspirerar på ledarroll och aktivt engagemang inom trossamfundssfären. I mitten på februari 2016 gick de första inbjudningarna ut. Utöver utskicken till trossamfund skickades också informationsmaterial till ungdomsförbund och studieförbund, högskolor och folkhögskolor med anknytning till trossamfund. Även en rad andra ideella organisationer med anknytning till unga fick inbjudningar samt några myndigheter med relevanta kontaktnät. Till skillnad från 2015 planerades 2016 att förlägga en kursträff redan på våren och att sedan ha de två följande kursträffarna på hösten. Samtliga var i Stockholmsområdet:

- **Delomgång 1:** tre dagar i med övernattning (6 - 8 maj). Lokal: *Lillsved konferens*
- **Delomgång 2:** tre dagar i med övernattning (26 - 28 augusti) Lokal: *Tollare fhsk*
- **Delomgång 3:** två dagar i med övernattning (17 - 18 september). Lokal: *Långholmen konf.*

Rekrytering fortsatte under hösten och pågick i praktiken fram till dagarna innan kursstart skulle starta. Innan kurstart var 30 personer anmälda som deltagare till programmet.

ANMÄLNINGSTATISTIK *LEDARSKAP, RELIGION OCH DEMOKRATI* 2016:	
Antal anmälda innan programstart:	30 personer (15 kvinnor, 15 män)
Geografisk spridning i gruppen anmälda	8 deltagare från Stockholms län 2 deltagare från Östergötlands län 1 deltagare från Örebro län 11 deltagare från Västra Götalands län 3 deltagare från Jönköpings län 2 deltagare från Region Skåne 3 från Dalarnas län
Trossamfund och organisationer relaterade till gruppen anmälda till programmet.	Sammanlagt 14 olika samfund/organisationer: Eritreansk-ortodoxa kyrkan, Förenade islamiska föreningar, Islamiska kulturcenterunionen, Islamiska shiasamfundet, Svenska kyrkan, Tillsammans för Sverige, Österns assyriska kyrka, Bosniakiska islamiska samfundet, Romsk aktiv förening, Alevitiska riksförbundet, Senegambiska islamiska samfundet, Samfundet forn sed, Judiska centralrådet, Grekisk-ortodoxa kyrkan,

De tre omgångarna – kursmoment

Delmoment 1: fredagen 6 maj	
Vilka är här och varför är vi här?	Åke Göransson inledde med personlig reflektion om syftet och tanken bakom SSTs demokratiprojekt. Max Stockman och Anette Petterson informerade om kursens upplägg och vilka delar som ingick i kursen. Elias Carlberg fån SIR presenterade sig och SIR.
Diskussion: är trossamfunden en del av demokratin?	Anette Petterson ledde diskussion med deltagarna
Workshop: Demokratins ABC	Anette Petterson talade om grundläggande delar i begreppet demokrati och hur vi kan förstå vad det innebär – och vad som är dess motsatser (förmyndarskap, anarki). Vad ingår i den demokratiska processen?
Deltagare berättar om en sak från sitt eget sammanhang som representerar dem.	Deltagarna presentera en sak som de hade med sig som skulle representera deras bakgrund/trossamfund.
Föreläsning: Det mångreligiösa Sverige	Max Stockman föreläste om Sveriges religionshistoriska utveckling och religionsfrihetens utveckling
Delmoment 1: lördagen den 7 maj	
Workshop: ledarskap och förebilder	Anette och Sofia ledde en workshop om ledarskap och förebilder, hur man kan använda lösningsfokuserade metoder samt vägar för att utvecklas i sitt eget ledarskap.
Workshop: Att arbeta med projekt	Anette Petterson och Sofia Zackrisson ledde gruppen i samtal om att genomföra projekt. Deltagarna fick en hemuppgift att formulera ett eget projekt som de skulle jobba med i sitt eget sammanhang.
Delmoment 1: söndagen den 8 maj	
Workshop: mänskliga rättigheter	Hanna Gerdes föreläste om mänskliga rättigheternas historia och nutida utveckling – och ledde gruppen i samtal om hur de upplever situationen i Sverige idag – relaterat till MR.
Workshop: Demokrati & mänskliga rättigheters utmaningar samt	Gruppen talade om utmaningar i frågor om MR och demokrati i deras respektive sammanhang.

Delmoment 2: fredag den 26 augusti	
Vad har hänt sen sist?	Anette Petterson och Max Stockman samtalde med gruppen om innehållet i den föregående delomgången och planering framåt.
Föreläsning och workshop: Svenskarna – det gudlösa folket	David Thurfjell ledde ett seminarium om hur vår internationellt sett unika religionssituation har uppkommit och om den sekulära svenska majoritetskulturens hållningar, tankar och föreställningar om religion. Vad betyder ordet kristen i Sverige idag? Vad betyder ordet religion – och religiös?
Workshop: normkritik, intersektionalitet och diskrimineringsgrunderna	Sofia Zackrisson föreläste och ledde övningar med gruppen om normkritiskt tänkande och samtalade med gruppen om hur detta hänger ihop intersektionalitet och diskrimineringsgrunderna
Workshop: Humor i ledarskapskapet	Anette Petterson och Brian Palmer ledde gruppen i samtal och övningar som syftade till att förstärka gruppens sammanhållning genom humor.
Delmoment 2: lördagen den 27 augusti	
Workshop: Konflikthantering	Kerstin Bergeå från Kristna Freds ledde gruppen i en workshop om konflikt och konflikthantering.
Workshop: Civilkurage och dess betydelse för demokratins fortlevnad och framväxt	Brian Palmer ledde övningar med gruppen där de fick pröva på vad civilkurage innebär. Deltagarna fick rollspela att vara aktiviteter och poliser i en fiktiv demonstration.
Workshop: Våra religiösa texter Gemensam reflektion över heliga texter (Scriptural reasoning)	Hasnain Govani ledde ett en workshop där deltagarna gemensamt fick reflektera över några texter ut olika urkunder enligt metoden Scriptural reasoning.
Delmoment 2: söndagen den 28 augusti	
Uppföljning av deltagarnas egna projekt	Anette Petterson talade med gruppen om deras pågående projekt.
Workshop: Demokratiskt ledarskap – vad är det?	Anette Petterson och Sofia Zackrisson ledde en kort föreläsning och samtal om demokratiskt ledarskap

Delmoment 3: Lördagen den 17 september	
Besök Stora Moskén	Gruppen besökte Stora mosken i Stockholm och fick möta moskens direktör Mahmoud Khalfi
Besök i Kyrkan vid Brommaplan	Gruppen besökte Kyrkan vid Brommaplan och mötte Pastor Klas Eriksson
Slutredovisning av deltagarnas projekt	Samtliga gruppdeltagare fick redovisa de egna projekt de jobbat med under året.
Workshop: Våra religiösa texter (Scriptural reasoning)	Hasnain Govani ledde ett en workshop där deltagarna enligt metoden Scriptural reasoning.
Delmoment 3: Söndagen den 18 september	
Workshop: Interreligiös aktivism	Elias Carlberg och Mona Nechma från SIR ledde en workshop om interreligiös aktivism
Workshop: demokratiskt ledarskap	Anette Petterson talade om den demokratiska ledarens roll och ansvar
Utvärdering, diplomering och avslutning	Åke Göransson (SST) ledde diplomutdelning

En av de många gruppdiskussioner under programmet

Resultat

Efter de tre delomgångarna i programmet var avklarade kunde SST konstatera att av 30 personer som anmält sig till kursen var det 20 personer som deltog i minst två av de tre delomgångarna. Majoriteten av dessa – 13 personer – deltog i samtliga tre delomgångar.

Litteratur och material till deltagarna

Frihet, jämlikhet, medborgarskap: handbok i demokratins teori och praktik (2002).
En bok som producerats av *DemokratiAkademin* i samverkan med *Röda korsets idé- och utbildningscenter* och *Röda korsets ungdomsförbund* med stöd från bland annat *Folkbildningsrådet* och *Justitiedepartementet*. Boken innehåller både teoriavsnitt om demokrati men också många praktiska övningar, diskussionsfrågor och metoder som kan användas för att fördjupa förståelsen av demokrati.

Driv : så startar du förening och driver projekt (2008).
En bok framtagen av organisationen *Peaceworks Sweden* med ambitionen att vara något av en "bibel" för den som vill starta förening och förverkliga projekt. Den är utformad som en praktisk handbok och tar upp hur man skriver stadgar, gör en budget, skriver en projektplan och ansöker om bidrag.

Det gudlösa folket : de postkristna svenskarna och religionen (2015)
Det gudlösa folket handlar om den sekulära svenska majoritetskulturen och om den historia som ligger bakom de hållningar, tankar och föreställningar om religion som finns inom denna grupp. Från reformationen på 1500-talet till 2000-talets religionsdebatter, följs uppkomsten och utvecklingen av de idéer om religion som vi idag tar för givna. *Det gudlösa folket* är en berättelse om vilka de sekulära svenskarna är, varför de tänker som de gör och om hur vår internationellt sett unika religionssituation har uppkommit. Boken är skriven av David Thurfjell som är religionshistoriker och professor i religionsvetenskap vid *Södertörns högskola*, som också höll en föreläsning under programmet.

Utvärdering – vad tyckte deltagarna om programmet?

I slutet av de två första kursomgångarna avdelade DemokratiAkademin plats för deltagarna att komma med synpunkter på hur de upplevde programmet – både skriftligt och muntligt. Dessa idéer och synpunkter samlade SST och DemokratiAkademin och tog till sig detta. I slutet av delomgång tre fick deltagarna göra en lite längre skriftlig utvärdering som redovisas här nedan:

UTVÄRDERING	Deltagarnas svar	Andel svar	Procent
Om programmet som helhet	Mkt nöjd Nöjd	8 8	=50% =50%
Om utbildarnas sätt att lära ut	Mkt bra Ok men kan bli bättre	13 3	=81% =19%
Så tycker jag gruppen har fungerat:	Mkt bra Ok men kan bli bättre ingen åsikt	9 6 1	=56% =38% =6%
Om samtalsklimatet i gruppen	Bra och öppet Bra men ibland sämre Ingen åsikt	8 7 1	=50% =44% =6%
Om kursgårdarna (logi, mat, undervisningslokal)	Mkt nöjd Nöjd Ingen åsikt	10 4 2	=62% =24% =12%
Motsvarade programmet förväntningarna?	Ja – och jag är nöjd Nej – men ändå nöjd Hade inga förväntningar	12 2 2	=76% =12% =12%
Om att förbättra och komplettera programmet:	Jag vill lägga till nya moment Förbättra nuvarande program Vill ej ändra	5 9 2	=32% =56% =12%
Om att rekommendera programmet till någon annan:	Ja Inget svar	15 1	=94% =6%
Tycker du att en utbildning av detta slag behövs?	Ja Inget svar	15 1	=94% =6%
Har du fått nya kunskaper eller nya metoder kopplat till demokrati och ledarskap som du inte hade förut?	Ja Nej Inget svar	14 1 1	=88% =6% =6%
Har du blivit stärkt i din demokratiska ledarroll genom utbildningen?	Ja Nej Inget svar	12 3 1	=76% =18% =6%
Har du fått nya verktyg för att jobba praktiskt med demokrati till exempel genom metoder för aktivt lyssnande, bra möten, att arbeta med grupprocesser?	Ja Inget svar	14 2	=88% =12%
Har de verktyg och kunskaper kring projektarbete som utbildningen innehöll varit relevanta för ditt engagemang?	Ja Nej Inget svar	13 1 2	=82% =6% =12%

I utvärdering fick också deltagarna sätta betyg på de olika delar som ingick i programmet. De fick också svara på om de olika momenten hade väckt nya tankar och idéer i det ämnet. 1 = Detta moment gav mig ingenting, 10 = Mycket givande.

MOMENT	Snittbetyg (1- 10)	Jag har fått nya tankar och idéer kring detta ämne	
		Ja	Nej / obesvarat
Det mångreligiösa Sverige	7,1	76%	24%
Demokratins ABC	6,9	69%	31%
Berätta om en symbol för ditt sammanhang	8,2	62%	28%
Ditt ledarskap och förebilder	7,8	94%	6%
Att leda en grupp, grupprocesser	7	76%	24%
Svenskarna- det gudlösa folket	7,3	76%	24%
Normkritik, intersektionalitet och diskriminering	7,6	69%	31%
Humor i ledarskapet	6,6	69%	31%
Konflikthantering	7,2	76%	24%
Civilkurage och dess betydelse för demokratins fortlevnad och framväxt	8,2	76%	24%
Studiebesök i religiösa rum	7,9	76%	24%
Presentation av deltagarnas projekt	7,8	81%	19%
Att utveckla mitt ledarskap	8	88%	12%

Sammanfattning av utvärderingen

Utvärderingen visar att deltagarna antingen var nöjda (50%) eller mycket nöjda (50%) med programmet, vilket är ett något sämre resultat om man jämför med 2015 då 80% av deltagarna var mycket nöjda och 20% var nöjda. Samtliga deltagare som svarade på uvärderingsenkäten (16 st) svarar dock att man skulle rekommendera någon annan att delta i programmet. I övrigt är resultaten tämligen lika de från 2015 års utvärdering, med vissa mindre förändringar. Årets deltagare tycks i större grad uppskatta utbildarnas sätt att lära ut och fler svarar jakande på frågorna ”Har du fått nya kunskaper eller nya metoder kopplat till demokrati och ledarskap?” och ”Har du blivit stärkt i din demokratiska ledarroll genom utbildningen?”. Vad gäller gruppsammansättningen tycks det som om deltagarna i 2016 år program inte i lika hög grad svetsats samman som under förra årets program. Resultatet visar dock att de flesta ändå i stort uppskattar gruppkänslan och är nöjda med samtalsklimatet i gruppen.

POSITIVA KOMMENTARER I UTVÄRDERINGEN

Om programmet som helhet:

- Blev väldigt positivt överraskad av hur professionellt och seriöst programmet var. Tacksam över de resurser och den kompetens som bidragit till att skapa detta.
- Upplägget har funkat superbra och det har varit en bra balans mellan skoj och allvar
- Det som jag personligen har fått ögonen för är andra trossamfund, hur de tänker och gör.
- Man får nya idéer som man sedan kan föra vidare till sin egna församling

Om utbildarnas sätt att lära ut:

- Otroligt kompetenta, fantastisk energi!
- Bra att bland föreläsningar och olika övningar
- Kursledarna var bra på att ändra sätt om det inte passade gruppen

Så tycker jag gruppen har fungerat:

- Kloka människor, ingen blev utstött, alla fick rum
- En varm och rolig gemenskap och jargong
- Deltagarnas engagemang har gjort att det blandats teori och praktik och vi har ofta fortsatt prata om ämnena ”efter lektionstid”. Det har varit grymt!

Om samtalsklimatet i gruppen

- Det var lätt att kommunicera!
- Vi har ofta kunnat tala ofiltrerat

Vad har varit mest givande på utbildningen?

- Att få dela personliga berättelser
- Det var lätt att kommunicera!

Tycker du att en utbildning av detta slag behövs?

- Ja, eftersom att respekten för andra trossamfund ökar
- Ja, för att det är ett seriöst sätt att få unga religiösa människor att träffas och lära av varandra
- Man lär känna människor från andra församlingar som leda till att man framtiden kan hitta på något roligt tillsammans

KRITISKA KOMMENTARER I UTVÄRDERINGEN

Så tycker jag gruppen har fungerat:

- Tror inte det var bra att ta in fler [deltagare] efter första tillfället
- Önskar lite mer professionalism från deltagare, stundtals lite stökigt under lektionerna
- Jag hade önskat större religiös mångfald i deltagargruppen, men också i de exempel som gjordes under lektionstid och de studiebesök vi gjorde

Motsvarade programmet förväntningarna?

- Jag skulle velat ha mer utbildning i föreningsteknik och föreningsjuridik
- Vissa moment kändes lite ledande och det gavs inte tillfälle att bemöta påståenden som lärdes ut.
- Vissa föreläsningar var för långa

Om att förbättra och komplettera programmet:

- Bra att ni pratade om normkritik, men det kunde gjorts bättre. Det fanns deltagare som tyckte det var ett konstigt ämne
- Passet om konflikthantering kunde varit mer omfattande och så önskar ett pass i föreningsjuridik
- För lång period mellan delomgång 1 och 2

DemokratiAkademins utvärdering av programmet

Följande avsnitt är en utvärdering av ”Ledarskap, religion och demokrati” författad av Anette Petterson, chef *DemokratiAkademin* som tillsammans med Sofia Zakrisson från samma organisation både stod för planering av innehåll i LRD 2016 och utförande.

Framgångsfaktorer

Vår upplevelse av kursen och utvärderingarna från deltagarna visar att den främsta behållningen för alla deltagare även denna omgång har varit mötet med de andra i gruppen. Vår ambition med uppbyggnaden av kursen är att bygga den på ett sätt som främjar gruppens gemensamma lärande och skapa tillit inom gruppen. Detta har varit en viktig framgångsfaktor i kursen och ett bärande inslag för att resterande kursinnehåll skulle bli intressant och applicerbart i praktik för deltagarna. Vi ser att vi både som kursansvariga och utbildare bidrar till att vi har nått de mål som SST önskade att fortsätta utveckla under 2016 en kurs i det demokratiska ledarskapet genom deltagarnas kursutvärdering. Med den oro som pågår i världen kring demokrati och mänskliga rättigheter, där inte minst religionsfriheten ställs på sin spets, är denna kurs ännu mer viktig att fortsätta utveckla, inte minst i ett regionalt perspektiv.

Under det första kurstillfället vid denna omgång lade vi mer tid på den demokratiska värdegrunden, att göra grupprocesser genom olika övningar med syfte att stimulera deras nyfikenhet inför varandra, deras generositet med sig själva inför gruppen och på andra sätt ta fram gruppens förmåga att lära känna varandra och att samarbeta.

Vi genomförde också vår demokratiworkshop “demokratins abc” som ger en grund i demokratins teori och ett analysverktyg för att förstå för den demokratiska processen.

Våra lärdomar

Det är viktigt att fortsätta vid kommande kurser likt denna poängtera att deltagarna förväntas delta under alla moment. Kursen bör kanske utvecklas mer mot regionala kurser, så att deltagarna får ett nätverk som de kan aktivt fortsätta samverka med lokalt och utveckla flera olika projekt framöver. Dels har närmare att åka till. För att uppnå ett mervärde av det demokratiska ledarskapet utöver faktiska verktyg för demokrati och kunskap om mänskliga rättigheter behöver kursen bygga på ett lärande som fokuserar på gruppens erfarenheter och förmåga att hitta gemensamma frågor och lösningar, därav blir kursen ej en helhetsprocess om de ej deltar vid samtliga tillfällen.

En viktig lärdom är att fortsätta är att se den utmaningen som det innebär att samla unga aktiva från olika trossamfund, utifrån kön, ålder, trosuppfattning och kunskapsnivå. Vi anser att vi tillsammans med Max Stockman och Hasnain Govani på SST har strävat efter och också skapat ett kursinnehåll utifrån deltagarnas olika förutsättningar. Deltagarnas utvärderingar bekräftar också den här bilden.

Innehållet

Fokus på demokrati, mänskliga rättigheter,religion och ledarskap har följt alla kursmoment. Varje kursmoment har varit välplanerade utifrån vår kompetens och vi har tagit lärdomar från förra årets kurs och därmed haft en hög nivå. Under kursmomentet bjöds externa föreläsare in vilket var väldigt givande för deltagarna. Alla pass måste innehålla interaktiva moment som manar deltagarna till erfarenhetsutbyte, reflektion och en analys av sina egna sammanhang utifrån passets innehåll. Deltagarna har genomfört framgångsrika egna projekt och därmed arbetat aktivt med ”learning by doing” under kursen, vilket har också ökat deras demokratiska ledarskapsförmåga.

Uppdraget

Uppdraget som gavs DemokratiAkademin var att ta fram upplägg och genomföra kursinnehåll för en utbildning i demokratiskt ledarskap för unga aktiva ledare inom trossamfunden.

DemokratiAkademin ansvarade för genomförandet utbildningsdagarna som gavs i internatform under utbildningen med olika inbjudna gästföreläsare (vilka DemokratiAkademin och SST bjöd in), samt ansvarade för processledning under hela utbildningen i samverkan med SST. Utöver detta genomfördes fysiska utvärderings- och analysmöten med uppdragsgivare efter genomfört ledarskapsprogram samt en slutrapport. DemokratiAkademin upplever samarbetet som mycket välfungerande och berikande och med hög kvalité.

Utmaningar

Under kurspass där eventuella känsliga frågor har uppstått som kan väcka ilska, ifrågasättande eller annat ser vi det som viktigt att inte rygga för dessa utan tvärtom- plocka fram de frågor och dilemma som kan finnas i beröringspunkterna mellan demokrati och mänskliga rättigheter. Här är det otroligt viktigt att föreläsare och kursledning har ett gemensamt förhållningssätt om hur vi angriper de frågorna och styr ramarna för diskussionen. Denna omgång lade vi in ett pass om konflikthantering vilket bör utvecklas mer.

För att vi ska kunna fånga upp viktiga frågor som diskuteras mellan kursdeltagarna är det därför viktigt att kursledare finns tillgängliga även mellan och efter kurspass.

Vilken potential vi ser

Vi på DemokratiAkademin ser att vi ihop med SST utvecklar en unik form för att utveckla interreligiös dialog för unga i Sverige och i världen. Vi har genomfört en kompetensutvecklingsinsats som vi nu vet stärker unga ledare i trossamfund i Sverige och ger dem verktyg att skapa ett fredligare samhälle. Både internt i det egna samfundet, lokalt i närområdet, i Sverige och globalt genom sina kontakter i omvärlden. Detta genom att de nu är rustade i att ha kunskap om vad som krävs i det demokratiska ledarskapet för att omsätta demokratins teori till vardagens praktik.

Några av deltagarna i programmet under en gruppövning

SIRs utvärdering av programmet

Följande avsnitt är en utvärdering av ”Ledarskap, religion och demokrati” skriven av Elias Carlberg som är samordnare på *Sveriges interreligiösa råd* (SIR);

SIR strävar efter att lyfta fram religionens viktiga roll i att skapa samförstånd och fred i samhället. Därför ser SIR det som naturligt att samverka i ett projekt där unga religiösa ledare ges möjligheten att fördjupa sina kunskaper i mänskliga rättigheter och demokrati – detta är en viktig beståndsel i det fredskapande arbetet.

Det interreligiösa arbetet har flera olika viktiga beståndsdelar och en viktigt del i detta arbete, som SIR ser det, är att skapa konstruktiva forum där religiösa ledare, äldre som unga, deltar i diskussioner om samhällets grundläggande värderingar. Projektet *Ledarskap, religion och demokrati* är ett bra exempel på ett sådant forum. Vidare vet SIR, utifrån vår erfarenhet i arbetet med trossamfunden, också att det också finns ett stort värde av dessa möten som kan bidra till att rasera fördomar och förutfattade meningar mellan människor med olika religioner.

Vad som är unikt för *Ledarskap, religion och demokrati* är också att det finns ett fokus på de gemensamma erfarenheter som deltagarna kommer med, oavsett om de är imamer, präster, rabbiner, vilket ofta är mer omfattande än deltagarna (innan mötet) kan föreställa sig.

Ledarskap, religion och demokrati har 2016 sammanlagt omfattat åtta dagar i internatform – uppdelat på tre träffar. Detta har inneburit att deltagarna vid tre tillfällen träffats, bott, ätit, umgåtts och lärt sig tillsammans och av varandra. Sveriges interreligiösa råd har varit med i processens utformande, under första mötet med ungdomarna samt processlett en workshop där de deltagande fick skapa sina egna interreligiösa initiativ och redovisa det för varandra, för samordnaren samt dåvarande projektkoordinator för Sveriges interreligiösa råd.

Det organiserade interreligiösa arbetet i Sverige är relativt nytt och vi ser nu hur sådana initiativ växer fram runtom i Sverige. Därmed är det också viktigt att visa att det interreligiösa arbetet finns, växer och har en betydande roll i Sverige inte minst i mötet med nya religiösa ledare. Det interreligiösa borde vara en självklarhet i alla trossamfunds organisering, etablering samt det teologiska arbetet. Därför är det fortsättningsvis viktigt för Sveriges interreligiösa råd att vara en del utav projekt som *Ledarskap, religion och demokrati*. Där det för oss handlar om ett kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan rådet och deltagarna. Utbildningen ger en unik möjlighet för Sveriges interreligiösa råd att möta aktiva församlingsmedlemmar, att stärka och utforma demokratiinstanser samt att lära både från myndigheter samt civilsamhälle.

Därmed ser vi fram emot kommande utbildningar.

Några deltagares röster efter programmet: Ordfront

Nedanstående sida är ett utdrag ur tidningen Ordfront Magasin (nr. 5 2016):

/ Föreningen Ordfront /

Möten över religionsgränser

DemokratiAkademin har tillsammans med Nämnden för Statligt Stöd till Sveriges trossamfund (SST) arrangerat kurser för unga ledare i olika religiösa samfund i Sverige. Utbildningen är ett led i det regeringsuppdrag som SST har att verka för demokrati och demokratiska värderingar. Kursen har samlat unga från olika trossamfund från hela landet för att mötas i en gemensam utbildning i mänskliga rättigheter, demokrati och ledarskap.

Det svenska samhället är segregerat, även när det kommer till religion. Både mellan icketroende och religiösa, men också mellan olika religiösa grupper. Därför blir det sammanhang som skapas genom kursen sällsynt. Deltagarna vittnar om en förståelse, och ibland avståndstagande, från omgivningen som inte är religiösa. Som till exempel att deras engagemang inte skulle räknas för att det grundar sig i en gudstro. Men även att det mellan olika religiösa samfund är ont om möten och gemenskap.

Vårt mål var att skapa mötesplatser där unga aktiva inom olika religioner under organiserade former får metoder och verktyg för att ha bra möten och samtal där nya samarbeten och lärdomar kan växa fram. Kunskap om sina rättigheter, verktyg att förändra och förståelse för andra som är olik en själv är grundbulten.

Människor som lägger sin fritid på att engagera sig är en enormt viktig kraft i samhället. Om vi lyckas stärka ledare i dessa sammanhang till att vara välgrundade i demokrati, mänskliga rättigheter och nyfikenhet på andra skapar vi också förutsättningar för ett sådant samhälle.

Bild från ledarskap, religion och demokrati.

Det tycker tre kursdeltagare:

Vad är dina tankar nu när du har genomfört kursen?

HARIS DELIC *Bosniakiska islamiska samfundet*

Man läser mycket om hur många religioner delar samma grund; fredsbudskap och medmänsklighet. Men det är först när man träffar dessa unga företrädare, innan ålderdomens cynism har slagit sina klor i dem, som dess praktiska innebörd blir påtaglig.

Man blir även påmind om att man delar samma problem och bär samma ok som dem; hur sekulariseringen i samhället ibland slår om till religionsförakt, hur gamla strukturer i religiösa institutioner förhindrar det nödvändiga generationsskiftet som måste ske i dess ledarskap. Men även vardagliga bekymmer om hur man får ekonomin att gå runt, motivera trossyskon att organisera sig ytterligare osv.

Slutsatsen förblir dock den samma; dessa insikter måste uppnås av fler unga ledare i olika trossamfund för att en sann demokratisk förändring ska komma till stånd. Jag är övertygad om att en sådan förändring, där ledare i religiösa samfund blir allt mer medvetna om både spelfältet samt spelreglerna i det samhälle vi lever i, kommer oundvikligen leda till mer dynamiska och demokratiska samfund och i slutänden en mer positiv samhällsutveckling.

Vad är dina tankar nu när du har genomfört kursen?

AMAAL MOALLIM *Islamiska förbundet Järva*

Jag har lärt mig om svensk religionshistoria. Det har varit spännande och lärorikt. Bra att få träffa olika människor, med olika trosuppfattningar. Jag har på så kort tid fått se olika perspektiv, fått mer kunskap och bra föreläsningar. Viktigaste har varit att få en förståelse och bakgrund, tekniker och metoder för att möta våra olikheter för att gå från teori till praktik.

Vad är dina tankar nu när du har genomfört kursen?

AMANDA LINDVIST *Svenska kyrkan, Stockholm*

Det känns som att vi genom vår kurs har fått vara på ett »nytt ställe« i det globaliserade Sverige. Vi är unga och kan manifestera och hantera framtiden inom det mångreligiösa. Vi kommer att leva i ett helt liv där vi kommer att möta människor och skapa »vågskvalp«. Detta är ett gräsrotsarbete, som kommer att växa i våra samfund.

OM DEMOKRATIAKADEMIN:
DemokratiAkademin är ett nätverk som samverkar kring demokrati och mänskliga rättigheter. Målet med vår verksamhet är att tillhandahålla aktuellt och relevant stöd till aktörer som vill lyckas med demokrati och mänskliga rättigheter.
Aktuellt: Seminarium på Mänskliga rättighetsdagarna. Ledarskap, religion och demokrati. Fredag 18 november 2016 16:30 – 17:30

FAKTA OM LEDARSKAP, RELIGION OCH DEMOKRATI
En nationell kurs för unga aktiva inom Sveriges trossamfund. Deltagarna har genomfört praktiknära projekt under kursperioden. Två grupper har nu genomgått kursen.
Antal träffar: 8 dagar fördelat på tre helgtillfällen. Antal deltagare: Omgång 1, 16 deltagare. Omgång 2, 35 deltagare.
Trossamfund som deltagit: Sveriges unga katoliker, Antiokiska ortodoxa kyrkan, Eritreansk-ortodoxa kyrkan, Förenade islamiska föreningar, Islamiska kulturcenterunionen, Islamiska shiasamfundet, Koptisk-ortodoxa kyrkan, Mandeiska Sabeiska samfundet, Svenska kyrkan, Yezidiska samfundet, Islamiska förbundet, Judiska församlingen, Samfundet Forn Sed, Bosniakiska islamiska ungdomsförbundet, Österns assyriska kyrka, Senegambiska trossamfund, Romsk Aktiv Förening, Grekisk ortodoxa kyrkan och Zaiynabiya islamic center.

KURSMOMENT: KUNSKAP OM DEMOKRATI OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER
Demokratins grundtankar, alternativen till demokrati, demokratins svaga och svåra punkter och mänskliga rättigheter.

DEMOKRATISK LEDARSKAPSFÖRMÅGA
Projektledning, att leda en demokratisk process, och att använda samtalets positiva kraft i arbete med mänskliga rättigheter och demokrati.

TROSSAMFUND OCH RELIGION I SVERIGE
Hur den religiösa kartan ser ut i Sverige idag och på vilket sätt trossamfunden är viktiga i demokratin. Att skapa plattformar för samtal mellan trossamfund och att öka förståelse mellan trossamfund.

48 | ORDFRONT MAGASIN 5.2016

Några deltagares röster efter programmet: ur SSTs årsbok

I SSTs årsbok 2017 fanns två artiklar som beskrev LRD 2017. Det första var en krönika av en av deltagarna, Haris Delic. Det andra en artikel om metoden Scriptural Reasoning författad av SSTs projektsekreterare Hasnain Govani.

Är normkritik något för en bosnisk gubbstrutt?

Jag visste inte vad jag skulle tro när jag läste programinnehållet i *Ledarskap, Religion och Demokrati.* Vissa saker lät inte alls lockande för en konservativ gubbstrutt som undertecknad; "Workshop om normkritik, intersektionalitet och diskrimineringsgrunderna." Vänsterflum, avfärdade den luttrade smygfundamentalisten inom mig. Ska de lära mig, undrade balkanhumöret skeptiskt. Men om det är något jag har lärt mig som ordförande för Bemuf (Bosnien-Hercegovinas Muslimska Ungdomsförbund) är det att saker, ting och människor ofta har mer under ytan, bara man vågar vara där och skrapa lite. Och i ärlighetens namn, skulle jag och min moderförsamling BIS (Bosniakiska Islamiska Samfundet) må bra av lite perspektiv och intersektionalitet.

Vi är många som samlas på Stockholm Central, på väg till vår första kurshelg på Värmdö. Vi möts upp av en massa Friskis-o-Svettis kursgrannar, som en subtil påminnelse till vår statligt subventionerade matorgie i form av frukos, lunch, middag, fika och oräkneligt många kaffe- och fruktpauser. Det är en brokig skara som har samlats, interreligiösa proffs, en präststudent, ortodoxa eritreaner, ortodoxa syrianer, en judinna, sunni, shia, aleviter, kristna mfl. Jag uppfattar att de flesta har en form av utländsk bakgrund och det viktigaste; de flesta ler och ter sig lättsamma under våra lära-känna lekar.

Demokrati är i fokus under första helgen. Eldsjälarna från DemokratiAkademin, Sofia och Anette, är där och härjar. Erfarenheten och kompetensen lyser rakt igenom. Det är en inlyssnande inställning de för med sig som obarmhärtigt och fullkomligt sprider sig till resten av gruppen. Vi får sätta upp lappar med våra mål med helgen och våra farhågor och justera dem allt eftersom huruvida de är uppfyllda eller ej under kursens gång. De flesta vill inte ha destruktiva teologiska debatter men bejakar att man lär känna varandra. I slutet på helgen verkar fler mål än rädslor vara, bokstavligt och bildligt talat, på tapeten.

Generellt kan man säga att kursen ställer krav på personlig mognad och eftertanke för det finns en del semikontroversiella inslag. Det är bäddat för diskussion och debatt, bland annat genom det interreligiösa verktyget "Scriptural reasoning" där man läser texter ur de religiösa böckerna som behandlar samma tema men som inte riktigt föll mig på läppen då man är begränsad på så sätt att det inte är tillåtet i diskussionen att hänvisa till andra källor och att man uppmuntras ha ett komparativt förhållningssätt. Den konservativa gubbstrutten i mig suckar för döva öron, för det visar sig vara en riktig hit bland övriga deltagare.

ett inslag skapade en form av metadebatt, under en övning skulle vi träna oss i konflikthantering, där vi delades in i tre grupper och ett scenario. Ombordstigning av israeliska soldater på Ship to Gaza medan journalister från jordens alla hörn är där. Även om det bara var ett exempel i syfte att utföra övningen, avböjde ett antal deltagare att delta på grund av dess dignitet och karaktär. Själv blev jag ju då, som troende muslim, tilldelad rollen som befälhavare för soldaterna, en heroisk insats och uppvisning av tålamod, förståelse och opartiskhet värdigt ett Nobels fredspris om jag får säga det själv. Övningen slutade dock i en intressant debatt kring detta med faktaresistens och vinkling av nyheter, ett ack så plågsamt aktuell ämne idag Post-Trump. Brian Palmer gjorde för övrigt den mest emotionellt laddade föreläsningen i synnerhet när vi diskuterade civilkurage och framstående personer och deras insatser i historien för en bättre och rättvisare värld. Det gör honom ingen rättvisa att försöka återberätta det i text, men vi som var där var mycket rörda i slutet.

Bifynden och lärdomarna från detta massiva utbildningstillfälle som jag kommer ta med mig är just de små tips och tricks som det bjuds på; hur man tystnar en grupp genom att göra fredstecknet, hur man identifierar ledarskapsegenskaper med hjälp av ett brinnande ljus, en stav, en skål och en sten och massa andra småknep.

Man blir även påmind om att man delar samma problem och bär samma ok som de andra; hur sekulariseringen i samhället ibland slår om till religionsförakt, hur gamla strukturer i religiösa institutioner förhindrar det nödvändiga generationsskiftet som måste ske i dess ledarskap. Men även vardagliga bekymmer om hur man får ekonomin att gå runt, motivera trossyskon att organisera sig ytterligare osv.

Slutsatsen förblir dock densamma; dessa insikter måste uppnås av fler unga ledare i olika trossamfund för att en sann demokratisk förändring ska komma till stånd. Jag är övertygad om att en sådan förändring, där ledare i religiösa samfund blir allt mer medvetna om både spelfältet samt spelreglerna i det samhälle vi lever i, kommer oundvikligen leda till mer dynamiska och demokratiska samfund och i slutänden en mer positiv samhällsutveckling.

Men framförallt, dessa fantastiska människor som jag har lärt känna, dessa ständiga kämpar för en bättre och ljusare framtid för sina trosfränder i sina samfund. De flesta ungdomar, alltid goda avsikter, med liknande bekymmer över religionsgränserna som inget hellre vill än att bjuda på en bättre syn på livet, bidra till en positivare och mer inkluderande samhällsutveckling i detta gudlösa land där religion dessvärre alltför ofta ses som bakåtsträvande och medeltida. SSTs satsning är helt rätt placerad i ett samhälle där fler röster måste höras, för att kunna bidra till en hälsosammare och långsiktigt hållbar demokrati. l

Haris Delic
ordförande för Bemuf
(Bosnien-Hercegovinas Muslimska Ungdomsförbund)

Haris Delic (längst till vänster) tillsammans med deltagare under LRD 2016.

Scriptural Reasoning – interreligiös metod för ett inkluderande samhälle

I ett mångkulturellt samhälle som rymmer olika livsåskådningar är det viktigt att tillåta och tolerera våra olikheter och skillnader. Men tänk om man kunde gå steget längre? Tänk om man inte bara tolererar, men även respekterar och uppskattar det som gör oss olika? Inte bara på det kulturella planet, utan även det religiösa planet?

Scriptural reasoning (SR) är en texttolkningstradition som under 1990-talet utvecklades av en slump i universitetsmiljö. Pionjärerna insåg snart den potential denna metod kan ha för interreligiösa samtal. Det tog inte lång tid innan SR började få sitt eget liv och spridas. Idag används metoden i olika interreligiösa sammanhang världen över. Individer från olika samhällsskick medverkar i SR samtal – yrkesarbetande, studenter, lekmän, akademiker och religiösa ledare. Det som förenar deltagarna är nyfikenhet och ett öppet sinne.

I svenskt sammanhang introducerades SR till deltagarna i 2016 års upplaga av kursen Ledarskap, Religion och Demokrati (LRD). LRD är SSTs satsning på unga ledare inom trossamfunden. Kursen samlar sedan 2015 ungdomar aktiva i den svenska trossamfundsvärlden. Under kursens gång får deltagarna praktisk undervisning i demokratiskt ledarskap samt planering och genomförande av projekt. Utöver det förs även dialog om religionsfrihet, mänskliga rättigheter och religionens plats i ett sekulariserat samhälle. Med andra ord utgör LRD en utmärkt grogrund för interreligiösa samtal, och SR förser samtalen med ett verktyg ämnat för ändamålet. SR fungerar bäst om minst en av deltagarna har tidigare erfarenhet av processen. Deltagarna, från olika religiösa traditioner och optimalt mellan 4-8 stycken, samlas kring ett bord. Framför sig har de texter från olika religiösa skrifter (scriptures på engelska – därav Scriptural Reasoning). Gemensamt för texterna är att de är utvalda efter ett tema, t.ex. skapelseberättelse, främlingskap, eller något svårare ämne såsom fred och konflikt. Traditionellt (i den mån man kan tala om tradition för en metod som funnits i ett par decennier) har texterna valts från de tre abrahamitiska traditionerna. Emellertid har man på sistone börjat introducera texter från darmitiska traditioner i den anglosaxiska världen. I LRD 2016 medverkade en deltagare från samfundet *Fornsed*, vilket föranledde inkluderandet av en text från *Poetiska Eddan*.

Efter att texterna introducerats påbörjas högläsning av en av texterna. Detta följs sedan av ett par minuters stilla reflektion. Därefter ges deltagarna möjlighet att yttra sina tankar, frågor och funderingar kring texten, vilket i sin tur mynnar ut i diskussioner kring texten. Deltagarna turas om att vara ”värdar”, t.ex. är det de judiska deltagarna som agerar värdar när en text från det judiska sammanhanget diskuteras. En värd förväntas visa vänlighet gentemot sina gäster, d.v.s. övriga deltagare, även om gästernas funderingar kan upplevas vara kritiska. Vidare ska en värd försöka undvika hänvisningar till auktoriteter. Istället är det texten och samtalet i stunden som är det viktiga. På detta vis behandlas varje text tills alla de religiösa traditionerna fått ”komma till tals”.

Deltagarnas interagerande med texten och varandra skapar nya insikter och nyanser. Värdarna får se sina egna religiösa texter genom de andra deltagarnas ögon, samtidigt som gästerna får stifta bekantskap med en religiös skrift och tradition som kanske ligger utanför deras egen bekvämlighetszon. Processen brukar leda till att man upptäcker många skillnader, men än fler likheter – mellan texterna såväl som deltagarna.

SR processen kan pågå en bra stund. Hängivna SR-deltagare kan diskutera varje utdrag under längre perioder, och ofta avsatt flera timmar för att behandla ett tema. Under LRD var den tillgängliga tiden begränsad, med tanke på allt annat som skulle täckas under kursen. För de flesta deltagare var dock momentet SR ett som väckte stort intresse och mersmak. Som individer hängivna interreligiös dialog och samverkan fann de SR vara en förträfflig metod – en metod som leder de medverkande vidare från tolerans till respekt och uppskattning. På så vis kan SR bidra till ett mer inkluderande samhälle.

Hasnain Govani

SSTs utvärdering av programmet

Övergripande

För andra året i rad har SST anordnat ett ledarskapsprogram riktat till unga ledare inom trossamfunden i Sverige. Sammanlagt tjugo utav ursprungligen trettio personer har deltagit i minst två delomgångar av programmet och erhållit diplom.

I den utvärdering som gjorts efter det sista kursmomentet framkommer det att deltagarna uppskattade programmets både vad gäller innehåll och form. Deltagarna tycks också vara överlag nöjda med de föreläsarna, gruppsammansättningen samt de praktiska sidorna av programmet (kost, logi, information).

Vad fungerade bra?

Det samlade bedömningen från SST är att programmet 2016 fortlöpte som planerat och att satsningen i sin helhet var lyckad. På det övergripande var tanken att bygga vidare på konceptet från 2015 med ett kursupplägg byggt på en mix av föreläsningar, diskussioner och övningar, och det fungerade mycket bra även med årets grupp

Ganska tidigt i programmet infann sig också en öppen, vänskaplig och engagerad stämning – som följde under hela programmet. Detta bekräftas inte bara i utvärderingen men också i det faktum att deltagarna spontant fortsatte samtal och diskussioner många timmar på kvällstid, efter det att det schemalagda tiden hade tagit slut. Det uppstod också spontant att deltagarna efterfrågade varandras personliga erfarenheter och delade med sig. Generellt sett präglades samvaron både under schemalagd tid – och strötid – av ett stort mått positiv nyfikenhet.

Erfarenheten från 2016 visar återigen att den här formen av möten är mycket lämpliga för samtal om ämnen av detta slag.

SST anser att samverkan med DemokratiAkademin fungerade bra i både planerings- utförande- och utvärderingsfas. Från ett tidigt stadium uppkom en samsyn kring den övergripande idén och intentionen med programmet som gav förutsättningar för ett förtroendefullt och kreativt samarbete i utformningen av programmet.

Utvecklingsmöjligheter

I utvärderingen av 2015 års program lyftes tre delar där myndigheten stötte på vissa problem och/eller såg utvecklingsmöjligheter i satsningen på unga ledare. Dessa tre områden gällde:

- Rekrytering av deltagare
- Att behålla deltagare genom hela programmet
- Utveckling av programminnehåll

Gällande rekrytering av deltagare så upplever myndigheten att detta inte var lika arbetskrävande och svårjobbat som under 2015. Rätt så omgående efter att inbjudan skickats ut till berörda organisationer började anmälningar strömma in och mot slutet av anmälningsperioden var SST till och med tvungna att säga nej till några personer på grund av antalet deltagare hade kommit upp i det maximalantal SST hade bestämt (30 deltagare). Denna positiva utveckling är troligen en följd av flera faktorer, såsom att programmet görs för andra året i rad men också att flera organisationer bistod SST i spridandet av inbjudan. Här bör särskilt nämnas *Sveriges interreligiösa råd* och det arbete som de gjorde i rekryteringsfasen. SST bedömer också att programmets förstärkta interreligiösa profil möjligen har varit en bidragande orsak.

I fråga om att behålla deltagare så kvarstod problematiken dessvärre. Under 2015 års program deltog 15 av 20 anmälda under minst två av tre delomgångar. I 2016 års program var det 20 deltagare som genomgick minst två av tre delomgångar – av totalt 30 anmälda. Här bedömer SST det viktigt att *ännu* tydligare informera om att anmälan är bindande till alla tre delomgångar.

Vad gäller utveckling av innehåll och form i programmet nämndes i föregående års redovisning att det fanns några punkter där myndigheten såg att viss förbättring kund ske – vilket också beaktades under planeringen av 2016 års program. Genom att stryka vissa moment från förra årets program lyckades SST och DA renodla innehållet och på så vis ännu tydligare lyfta de grundläggande delarna som demokratiska ideologin bygger på och hur den demokratiska processen är uppbyggd – samt hur detta relaterar till deltagarnas egen vardag som ledare i trossamfunden. I detta ingick också att på ett tidigare stadium diskutera på vilket sätt trossamfunden relaterar till demokrati sam att adressera och öppet samtala om den misstänksamhet/ointresse som tycks finnas hos en del yngre ledare inom trossamfunden vad gäller fördjupande utbildning i demokrati.

SST bedömer vidare att programmet 2016 på ett tydligare sätt förmådde förmedla den röda tråden mellan de olika momenten i programmet: hur relaterar demokrati och ledarskap till varandra? Är mänskliga rättigheter och demokrati samma sak? För att lyckas med detta infogades kontinuerliga återblickar och sammanfattande diskussioner under programmets gång. Efter varje avslutat delmoment gavs också deltagarna ett sammanfattande minnesmaterial som de fick ta med sig hem.

Framtida behov

I slutorden på föregående års redovisning av *Ledarskap, religion och demokrati* pekade SST ut vikten av en fortsättning av satsningen LRD och myndigheten anser att dessa tre punkter fortfarande är lika relevanta – om inte än mer – när vi idag tittar ut över en omvärld och vårt eget land och kan se ökad intolerans, rasism och att antidemokratiska strömningar vinner mark. Punkterna formulerades 2015 på följande sätt:

- Det är av stort värde att morgondagens trossamfundsledare har en bred försåtelse för hur det demokratiska samhället är uppbyggt och är tänkt att fungera – och att trossamfunden är en viktig del av detta. Detta gagnar inte bara trossamfunden egna medlemmar utan samhället i stort.
- Det är av stort värde att morgondagens trossamfundsledare har tillgång till ett med resten av samhället gemensamt språkbruk för diskussion om mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar. Detta kommer att öka trossamfundens roll som röstbärare och värnare för minoriteter och utsatta grupper i samhället.
- Det är av stort värde att morgondagens trossamfundsledare har erfarenhet av och en positiv känsla av att samarbete och diskussion över religions- och kulturgränser är möjliga, och en viktig del i att skapa samhällsfred och social hållbarhet.

5.2. Bilaga: beskrivning av delprojekt Delaktig, stark och synlig

Under hösten 2016 startades Sveriges första interreligiösa mentorskapsprogram för kvinnor. Mentorskapsprogrammet ” Delaktig, stark och synlig” är en pilotsatsning som anordnas av SST i samarbete med Sveriges interreligiösa råd. Programmet är ett resultat av de önskemål som framkommit från kvinnor i olika trossamfund. Flertal kvinnor har efterfrågat en plattform där utmaningar och möjligheter med att verka som kvinna i ett trossamfund kan diskuteras över religionsgränser. Mentorskapsprogrammet är också en implementering av regeringens uppdrag till SST att utvidga och fördjupa dialogen med kvinnor i trossamfund och stimulera arbetet med demokrati och demokratisk medvetenhet inklusive jämställdhet.

Pilotsatsningen under 2016 har varit framgångsrik. 24 kvinnor från 20 olika samfund och organisationer har under hösten fått fortbildning och inspiration kring ledarskap, organisation, kommunikation, mänskliga rättigheter och jämställdhet. Deltagarna har byggt nätverk med kvinnor från andra trossamfund och utbytt erfarenheter i mentorpar. I utvärderingen framkommer att samtliga deltagare är antingen mycket nöjda eller nöjda med programmet. Deltagarna vittnar om att de bär med sig nya kunskaper, nya redskap och nya perspektiv som gör de motiverade att ta mer ledande roller i sina samfund.

Varför ett interreligiöst mentorskapsprogram för kvinnor?

SST arbetar i flera delar av sin verksamhet med att lyfta frågor om mänskliga rättigheter, jämställdhet och demokratiska värderingar till trossamfundsledare. I många trossamfund är det dock fortfarande främst män som innehar ledande positioner.

Under 2015 genomförde SST därför ett antal workshops särskilt riktade till kvinnor i olika trossamfund där det framkom ett starkt önskemål om skapa en plattformar där kvinnor i trossamfund – som ofta möter liknande utmaningar - kan diskutera med varandra över religionsgränser. Under workshopparna framkom att många kvinnor i trossamfund upplever att de utsätts för trippel diskriminering. För de första hamnar kvinnor i trossamfund i samma ojämlikhetssituation som råder för många kvinnor generellt i samhället. För det andra befinner sig kvinnor som verkar i trossamfund ofta i en utsatt position i det offentliga/ media där de ofrivilligt görs till representanter för hela etniska- eller religiösa minoriteter. För det tredje känner många sig ibland begränsade i sina samfund där ofta värdekonservativa manliga normer råder.

Ett svar på önskemålet om att skapa en plattform för kvinnor i trossamfund över religionsgränser blev pilotssatsningen ”Delaktig, Stark och Synlig”. Syftet med ”Delaktig, stark och synlig” har varit att

- Stimulera diskussioner och medvetenhet om kvinnors inflytande, synlighet och delaktighet inom trossamfunden
- Stärka kvinnors nätverk mellan och inom samfundsgrupper
- Ge redskap för att stärka kvinnors inflytande och organisering inom trossamfunden

Hur gjorde vi?

”Delaktig, stark och synlig” har utgått från erfarenheter från liknande mentor och ledarskapsprogram inom näringslivet, politiken och idrottsrörelsen. ”Delaktig, stark och synlig” har bestått av två parallella spår – mentorskapet och ett gemensamt ledarprogram för alla deltagare.

Ledarprogrammet

24 kvinnor i åldrarna 25-60 har under hösten 2016 träffats vid tre tillfällen för gemensam fortbildning. De gemensamma träffarna har utgått från tre moduler med fokus på ledarskap, kommunikation och mänskliga rättigheter. Alla moduler har blandat teori med interaktivitet och tanken har varit att fokus ska ligga på utbyte av praktiska erfarenheter mellan deltagarna. Deltagarna har även fått lyssna och inspireras av externa föreläsare med erfarenhet av ledarskap från olika branscher.

Följande övergripande teman ingår i programmet *Delaktig, stark och synlig*:

Organisation och ledarskap
- *Grupp och organisation*
- *Grupper i förändring*
- *Konflikthantering*
- *Maktstrukturer*
- *Mitt ledarskap*

Mänskliga rättigheter
- *Kvinnors lika rätt i teologi, politik och juridik*
- *Olika frihetskamper – samma utmaningar*
- *Jämställdhet inom trossamfunden*

Kommunikation
- *Retorik*
- *Ledarstilar*
- *Härskartekniker*
- *Mentorskap – vad är det, behövs det och hur gör man*

Delmomenten

KURSTRÄFF 1: 24-25 SEPTEMBER	
Kursmoment	Seminarieledare
Inledning	Hanna Gerdes (processledare) Max Stockman (SST) Karin Wiborn (SKR / SIR)
Vilka är vi? En förmiddag för att lära känna varandra och varandras samfund	Hanna Gerdes
Ledarskap, genus, makt och organisation	Rosie Rothstein (Konsult)
Föredrag och diskussion om att stödja unga kvinnor	Thintin Strandman (Tjejzonen)
Inspirationsföreläsning: Mitt ledarskap	Birgitta Ohlsson (fd. minister)
Mentorskap – vad är det, behövs det och hur gör man?	Sara Haraldsson (Maktsalongen) Gunhild Sällvin (Zonta)
Matchning av mentorpar och workshop med identifiering av gemensamma utmaningar	Hanna Gerdes

KURSTRÄFF 2: 22 OKTOBER	
Hur går det i mentorparen? Reflektion	Hanna Gerdes
Introduktion till mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter	Hanna Gerdes
Retorik	Camilla Eriksson (Konsult)
Mediebilder av religion och kvinnor	Mia Lövheim (Uppsala univers.)
KURSTRÄFF 3: 2 DECEMBER	
Förändringsarbete i trossamfund och församlingar – hur gör man?	Anethe Carlsson (Pingst)
Söka bidrag från MUCF och Arvsfondsdelegationen	Lena Hallberg (MUCF) och Per Callermo (Arvsfonden)
Utvärdering	Hanna Gerdes

Under rubriken Sammanfattningar av de tre gemensamma kursträffarna finns mer detaljerade beskrivningar av de samtal och övningar som pågick under de gemensamma kursträffarna. Se sidorna 36 och framåt i denna redovisning

Mentorparen

Parallellt med de gemensamma fortbildningstillfällena har kvinnorna matchats i mentorpar över religionsgränser. Mentorprogrammet har skiljt sig från traditionella mentorprogram såtillvida att det inte utgått från den traditionella mentor-adept upplägget (där man ofta matchas utifrån ålder och den äldre agerar mentor till en yngre person) utan här har istället utbytet skett över religionsgränser. I mentorparen har därmed båda personerna turats om att fylla rollen som mentor och adept. Mentorparen har träffats mellan de gemensamma tillfällena och i de fall då fysiska träffar varit svåra pga. geografi har möten skett via Skype. Mentorparen har tillsammans fått definiera frågeställningar de tycker är angelägna att bolla utifrån sin roll som ledare.

I programmet träffas deltagarna under fyra heldagar. Mellan varje kursdag träffas mentorpar och arbetar med olika frågor.

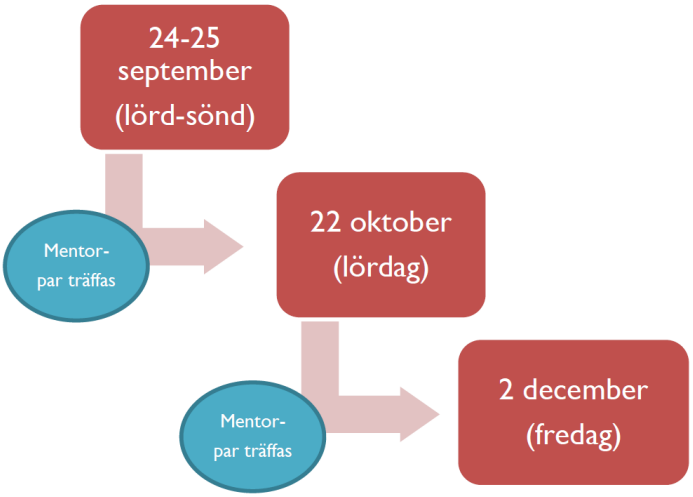

Vad har varit bra?

En av de största framgångsfaktorerna i programmet har varit den starka gemenskap och tillit som mycket snabbt växte fram mellan kvinnorna från de olika samfunden. Mycket tid i början av programmet ägnades åt att lära känna varandra och sätta upp gemensamma förhållningsregler för hur vi skulle agera mot varandra i programmet. Många av deltagarna i programmet vittnar om hur förutfattade meningar och föreställningar om andra religioner har utmanats. Man beskriver att det har varit stärkande med ett fokus på det man har gemensamt snarare än det som särskiljer.

I utvärderingar av programmet återkommer reflektionen från flera av deltagarna att de fått ett ”stärkt självförtroende” som ledare. Deltagarna beskriver även att de fått med sig nya redskap för att utmana maktstrukturer i sitt eget samfund. I utvärderingarna framkommer att programmet har gett nya kontakter som många av deltagarna anser kan vara ett viktigt stöd även framöver när de stöter på utmaningar som ledare i sitt eget samfund.

Programmets syfte att stimulera diskussion och medvetenhet om kvinnors inflytande och delaktighet inom trossamfunden, att stärka kvinnors nätverk mellan och inom samfundsgrupper och att ge redskap för att stärka kvinnors inflytande och organisering inom trossamfunden känns väl uppfyllt.

Här följer några citat från de skriftliga utvärderingar som genomförts med deltagare i “Delaktig, stark och synlig” hösten 2016:

> ”Unikt och banbrytande!” I ett allt mer mångkulturellt samhälle så är det kvinnor som visar vägen för interreligiöst samförstånd och samverkan ”

> ”Över förväntan. Anmälde mig för kände mig tvungen. Trodde det skulle vara samma gamla skåpmat. Men jag har faktiskt fått med mig mycket utbyte och mått bra av att gå programmet. Fått styrka och energi”.

> ”Det var precis det som behövs inom vår församling där det är män som dominerar. Jag har nu en helt annan syn på mig själv och min kapacitet”

> ”Jag är så nöjd och så djupt tacksam att jag har fått vara med. De kunskaper jag har fått lära mig genom programmet kommer jag att ha nytta av i min vardag och i arbetet med min förening”.

> ”Det hjälper att få bredare nätverk och ger mer möjlighet att komma vidare i det man arbetar med. Jag kommer sprida det vidare till andra inom mitt trossamfund och utanför”.

Vad har varit mindre bra?

En utmaning i programmet har varit att det påbörjades först i september 2016 och därför har många deltagare upplevt programmet som för kort. Majoriteten av deltagarna har efterfrågat en utökning av programmet för att möjliggöra fler och längre gemensamma tillfällen och så att man även hinner träffas fler gånger i sina mentorpar.

Mentorparen och det dubbla mentorskapet där man växelvis ska vara adept och växelvis ska vara mentor har fungerat i varierande grad. Vissa mentorpar har upplevt sin mentorsrelation som mycket positiv medan andra har efterfrågat tydligare styrning och riktlinjer. En del mentorpar har träffats flera gånger mellan de gemensamma ledarträffarna och andra har haft svårt att få till något möte alls.

Mentorparen har valt olika metoder för det växelvisa mentorskapet. En del mentorpar har bytt roller växelvis under ett och samma möte på två timmar och andra har haft olika roller vid olika mötestillfällen.

I programmets har många externa föreläsare använts i de olika modulerna. Förmågan att blanda teori med interaktivitet har därför varit varierande. Deltagarna har efterfrågat än mer utbyte av egna erfarenheter och mer fokus på praktiska övningar.

Citat från skriftliga utvärderingar som genomförts med deltagare i ”Delaktig, stark och synlig” hösten 2016.

> “Vi har kommit bra överens och tagit hänsyn till varandra. Men det har varit svårt att hitta ett tillfälle att mötas och svårt att kommunicera på telefon.”

> ”Hade velat få fler frågor att samtala kring och tydligare styrning. Är det möjlighet för mentorparen att check av tillsammans med processledaren? Det behöver finnas ett pass med fokus på mentorskapet på varje träff”

> ”Jag ser att det är svårt för er att förbättra eftersom det beror på parens önskemål, drivkraft och motivation. Är det möjligt att låta alla fylla i ett formulär innan för att göra matchningen mer grundlig?”

> ”Jag tycker vi behöver mer tid för att träffas och utbyta erfarenheter. Mycket diskussion och lärorikt. Vi kommer att träffas och hålla kontakt efter kursen”.

Lärdomar och nästa steg

Situationen för kvinnor i trossamfund varierar kraftigt mellan olika samfund men intresset och engagemanget för programmet visar på att det finns många gemensamma utmaningar. Kvinnor i trossamfund är en grupp som inte i tillräcklig utsträckning har prioriterats tidigare och nästan samtliga deltagare i programmet har uttryckt en förhoppning att detta program ska bli något kontinuerligt som fler ska kunna ta del av.

Inför nästa omgång av programmet finns flera viktiga lärdomar att dra. Delvis har många deltagare anmärkt på att programmet varit lite för kort rent tidsmässigt och därför kommer programmet att förlängas och påbörjas redan i maj istället för i september under 2017. Programmets ledardel kommer dessutom även att bestå av sex heldagar istället för fyra.

En viktig lärdom har varit att matchningen mellan kandidater måste göras mer grundligt. Till nästa program kommer därför mer tid att läggas på denna del av förberedelsen. Skriftliga frågor kring vad man vill ha ut av sitt mentorskap kommer skickas med vid ansökan och uppföljande

intervjuer kommer genomföras efter urval för att få tillstånd en så bra matchning som möjligt utifrån intressen, geografi och ambitioner med mentorskapet. Mer tid kommer även att läggas på att tydliggöra och stödja hur upplägget kring ett dubbelt mentorskap kan se ut och fungera.

Inom ramen för ledarskapsprogrammet kommer än mer fokus läggas på de interaktiva delarna i programmet. Programmet kommer även eftersträva att få mer balans mellan fokus på organisatoriskt ledarskap och individuellt ledarskap.

Nästa steg blir att i maj 2017 genomföra den andra omgången av mentorprogrammet ”Delaktig, stark och synlig” på bas av alla de lärdomar som kommit fram under pilotsatsningen.

Utvärdering av Delaktig, stark och synlig

I slutet av projektet fick deltagarna fylla i en utvärdering. Här nedan presenteras resultaten

Fråga: Så tycker jag om programmet som helhet:

- Utmärkt 10 personer 53 %
- Bra 9 personer 47 %

Kommentar: Samtliga deltagare har gett programmet högsta eller näst högsta betyg som helhet. Ingen deltagare har valt de övriga svarsalternativen som är OK, Ingen åsikt, Mindre bra, Dåligt eller Mycket dåligt

Fråga: Så tycker jag gruppen har fungerat

- Utmärkt 12 personer 63 %
- Bra 6 personer 32 %
- Ok 1 person 5 %

Kommentar: Ingen deltagare har valt de övriga svarsalternativen som är Ingen åsikt, Mindre bra, Dåligt eller Mycket dåligt

Fråga: Har du blivit stärkt i din ledarroll?

- Ja 19 personer 100 %

Kommentar: Samtliga deltagare beskriver att de blivit stärkta i sin ledarroll vilket har varit ett av programmet syften. Ingen deltagare har valt de övriga svarsalternativen som är Ingen åsikt, Mindre bra, Dåligt eller Mycket dåligt

Fråga: Har du stärkt dina nätverk över samfundsgränser?

- Ja 15 personer 79 %
- Nej 4 personer 21 %

Kommentar: Tre av fyra som svara nej har lagt till att de dock tror att det kommer stärkas tack vare de nya kontakterna i framtiden

Fråga: Har de verktyg kring förändringsarbete som utbildningen innehöll varit relevanta för ditt engagemang?

- Ja 19 personer 100 %
- Nej 0 personer 0 %

Fråga: Hur tycker du det har fungerat att träffas och coacha varandra i mentorpar?

- Utmärkt 4 personer 21 %
- Bra 7 personer 37 %
- Okej 5 personer 26 %
- Mindre bra 2 personer 10 %
- Mycket dåligt 1 person 5 %

Kommentar: Ingen deltagare har valt svarsalternativen Ingen åsikt eller Dåligt eller Mycket dåligt. Av de deltagare som angett ok eller mindre bra så beskriver man att det varit för kort tid i programmet för att hinna lära känna varandra ordentligt och att man haft olika förväntningar/ inställningar till mentorskapet i sitt mentorpar. Även geografi utifrån var man bor anges som en utmaning som har försvårat träffar. Den person som svarat mycket dåligt verkar nöjd med programmet i övrigt men för denna individ har mentormatchningen inte funkat.

Fråga: Skulle du kunna tänka dig att rekommendera programmet till någon annan:

- Ja 18 personer 95 %
- Nej 1 person 5 %

Kommentar: Flera av deltagarna har lämnat kommentarer kring att de gärna skulle vilja att fler kvinnor i deras organisation och som de känner fick möjlighet att gå programmet.

Fråga: Tycker du att program av detta slag behövs:

- Ja 18 personer 100 %
- Nej 0 personer 0 %

Kommentar: En person har inte fyllt i svar.

SNITTPOÄNG FÖR OLIKA PASS I PROGRAMMET (BETYG 1-10)	
Vilka är vi? Att lära känna varandra och varandras samfund	**8**
Ledarskap, genus, makt och organisation	**8**
Föredrag Tjejjouren	**6**
Föredrag "Mitt ledarskap" med Birgitta Ohlsson	**9**
Föredrag – mentorskap med Gunhild Sällvin och Sara Haraldsson	**7**
Matchning av mentorpar	**8**
Introduktion mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter	**9**
Retorik med Camilla Eriksson	**8**
Mediebilder av religion och kvinnor	**8**
Förändringsarbete i trossamfund med Anethe Från Pingst	**9**
Söka bidrag med MUCF och Arvsfonden	**8**

Sammanfattningar av de tre gemensamma kursträffarna

Den 24–25 september samlades tjugofyra kvinnor på Långholmen konferens i Stockholm för att medverka i mentorskapsprogrammet "Delaktig, stark och synlig". Tillsammans representerade deltagarna tjugo olika trossamfund eller organisationer och en mångfald av olika religioner, traditioner och professionella bakgrunder.

24 september 2016

Dagen började med en introduktion till programmet som hölls av processledaren Hanna Gerdes och SST:s representant Max Stockman. Även Karin Wiborn, generalsekreterare för Sveriges kristna råd, välkomnade deltagarna och berättade om sina erfarenheter av att bli ifrågasatt som kvinna och ledare men också om vikten av att få stöd och bli bekräftad. Därefter delades deltagarna in i par och det gavs utrymme och tid för att lära känna varandra. Detta inleddes med en övning där alla skulle reflektera över sin bakgrund och sina rötter, var de befinner sig och vart de är på väg, vilka utmaning de står inför och hur relationen till ens tro eller samfund ser ut. Sedan fick alla presentera sin partner inför gruppen.

Farhågor och förväntningar

Efter introduktionen ledde Hanna en övning där deltagarna fick fundera över sina farhågor och förväntningar inför programmet. Farhågor som yttrades var att det kan vara svårt att hitta "gemensam mark", med tanke på det interkulturella sammanhanget. Dessutom var några deltagare oroliga att fördomar skulle kunna leda till missförstånd och misstolkningar, vilka kan komma i vägen för förståelse. En annan deltagare uttryckte oro över att säga fel eller vara för blyg för att prata.

Deltagarnas förväntningar kretsade mycket kring att lära känna de andra kvinnorna och att lära sig av varandra, att öka kunskapen om makt och ledarskap samt att främja förståelsen för andra trossamfund. Genom att prata om farhågor och förväntningar utvecklades det förhållningsregler som tjänade som riktlinjer under helgen:

- En ledare sätter inte bara krav på andra utan tänker på vad hon själv kan göra.
- Vi vågar ställa frågor, lyssnar och är närvarande.
- Det finns en skillnad mellan att försvara och förklara.
- Under diskussioner i smågrupperna går vi varvet runt, så att alla blir hörda. Det kan vara hjälpsamt att utse en person som håller koll på tiden så att alla hinner prata.
- Det är viktigt att visa respekt och öppenhet mot varandra. Samtidigt är inte det primära syftet med mentorskapsprogrammet att främja interreligiös förståelse, utan att utveckla vårt ledarskap.
- Det som sägs i förtroende i gruppen förblir anonymt

Rosie Rothstein: Ledarskap, kön och organisation

Rosie började med att prata om att varje ledare har makt, eftersom man annars inte är någon ledare. Deltagarna diskuterade i smågrupper om hur de definierar makt. Följande attribut tillskrevs ordet makt:

Tydlig och bestämd: En ledare ska vara tydlig och bestämd. Däremot är det inte effektivt att konfrontera någon framför hela gruppen. Om en konflikt uppstår i ett möte, ska det tas en paus och personen konfronteras på tumanhand.

Påverkan: Man blir inte ledare om man inte vill påverka. Det kan vara bra att skaffa sig någon att prata med och som vågar ifrågasätta en.

Tjäna: Samtidigt som man ska vara ledare ska man tjäna sina medarbetare genom att hjälpa med råd, krishantering etc. Tanken att tjäna verkar finnas tydligare i ideella sammanhang än i vinstdrivna organisationer.

Rollfördelningen: Denna måste vara tydlig för att få en organisation att fungera. Duktiga rådgivare som har en hög integritet är viktiga för ledaren. I en grupp kan det lätt hända att alla håller med varandra och att andra positioner utesluts. I sådana fall kan det vara bra att en person får uppdraget att ta på sig kritiska glasögon och ifrågasätta diskussionen. Finns det informella ledare som har en stark påverkan är det viktigt att den formella ledaren inte utvecklar ett konkurrensbeteende. Detta kan ha till konsekvens att gruppen splittras.

Kunnig: Ledaren ska vara kunnig om makten hon har. I fall ledaren inte har en viss kompetens ska hon be om hjälp och ta tillvara på en annan persons kunskaper.

Inflytande: Kan man hantera makt eller blir man maktgirig? Blir man makthanterare eller maktmissbrukare?

Styrande: En ledare måste tro på sig själv och haft tid att förbereda sig för ledarskapet.

Möjlighet: Makt är en möjlighet. Har man makt så har man möjligheten att göra stora förändringar. Samtidigt måste en analys göras över vad som kan påverkas och vad som är orealistiskt att påverka.

Trovärdighet: En ledare ska vara tydlig med vad hon står för. Om en ledare fuskar eller ljuger tappar hon trovärdighet. Att bygga upp ett förtroendekapital tar lång tid, att tappa det kan gå fort. Som ledare kan det vara bra att skapa realistiska förväntningar genom att inte lova för mycket.

Ansvar: Med stor makt kommer stort ansvar.

Rosie fortsatte passet med att presentera olika sorters makt:

- Betvingande makt: Kännetecknas av våld och tvång.
- Formell makt: Där ledaren är formellt utsedd. Här kan det vara bra att som kvinna vara vaksam
- på varför man blivit utsedd. Är det på grund av ens kompetenser eller enbart för att som ”galjonsfigur” fylla en kvot (kön, religion, etnicitet etc.)? Även om det sistnämnda är fallet kan det vara en möjlighet för att komma in och uppnå förändring.
- Expertmakt: Speciella kunskaper inom ett visst område.
- Karismatisk makt: En ledare som har en lyskraft, har lätt att övertyga människor och har karisma.

Därefter berättade deltagarna om hur könsfördelningen inom deras sammanhang ser ut. På följande sätt uttryckte sig kvinnorna:

- ”Hos oss får alla prata och säga vad de tycker, men det är huvudmunken som har det sista ordet.”
- ”Det är vår styrelse som bestämmer, inte ordföranden. I styrelsen sitter nio män och tre kvinnor. Vi vill såklart att det är 50/50 mellan män och kvinnor. Men vi ska inte skylla allt på männen. Många kvinnor prioriterar inte att vara med i en styrelse, de stannar hemma med barnen i stället.”
- ”Vi måste marknadsföra kvinnorna, så att kvinnor röstar på kvinnor. De är ju så vana vid att rösta på män.”
- ”I våra stadgar står att det ska vara 50/50 i styrelsen.”
- ”Jag måste vara ärlig. Jag bestämmer nog rätt mycket.”
- ”Det råder mer eller mindre en maktkamp mellan våra kvinnliga och manliga ledare.”
- ”Det är nog först under de senaste fem åren som man börjat släppa in kvinnor i ledande positioner. Idag ser det ganska bra ut.”
- ”Jag kunde ibland sitta bland 50–60 män, räcka upp handen i femton minuter och bli ignorerad tills jag ställde mig upp. Efter ett tag slutade de kontakta mig när vi skulle träffa politiker. Men jag fann mina vägar och gick en ledarskapsutbildning och fick till slut mitt certifikat från kungen.”
- ”Kvinnorna vågar inte komma ut.”

Diskussionen fortsatte om huruvida kvinnoorganisationer kommer att behövas i framtiden eller inte:

- ”Man måste ha med alla – män och kvinnor. Alla har olika erfarenheter och kompletterar varandra.”
- ”Kvinnoorganisationer kommer inte att finnas. Då ska vi ha etablerat jämställdhet på ett annat sätt.I framtiden behöver kvinnor inte kämpa.”
- ”Det kommer inte spela någon roll om du är kvinna eller man. Det enda som räknas är att du är människa.”

Avslutningsvis skulle deltagarna skriva en dikt med råd som de skulle ge deras lillasyster om hon ville bli ledare inom hennes trossamfund. Här är några exempel:

Dikt 1
Du är till ledare född
lillasyster kär
Så gå ut i världen
och visa dem vem du är
Håll dig till sanning och kämpa hårt
var ett föredöme för din art.
Gå rakryggad fram
och bär ditt huvud högt
för du har inget
att skämmas eller blygas för.

Dikt 2
Lillasyster och ledare
Visa vägen och gå den själv,
Du går före.
Se de andra som de ser dig,
Du är synlig.
Ta ut riktning och var tydlig,
Du är ledare.
Brinn och vila.
Vänta och gå.
Du är viktig.

På kvällen fick vi besök av Thintin Strandman som är ordförande i Tjejzonen. Hon talade om Tjejzonens utveckling och arbete, och hur man kan stödja unga kvinnor med psykisk ohälsa.

25 september 2016

Birgitta Ohlssons inspirationsföreläsning:
”Från mormor till Madeleine – från medgörlig till minister”.
Dagen började med en inspriationsföreläsning med Birgitta Ohlsson som är liberal riksdagsledamot och tidigare EU och demokratiminister. Hennes föredrag hade rubriken ”Från mormor till Madeleine – från medgörlig till minister”.

Birgitta berättade om sin mormor Betty, som föddes för ungefär 100 år sedan. Hon gick i skolan endast tre terminer och levde i en tid där kvinnoförtryck var vanligt. ”Det var inte så länge sedan. Mycket har hänt på ganska kort tid. Det ska man komma ihåg.” Glädjande, tyckte hon, är att jämställdhetsprocessen globalt sett inte kommer att ske på samma sätt som i Sverige. Kvinnokampen i andra länder kan hoppa över många stadier, vilket leder till en snabbare utveckling.

Birgitta berättade att hon själv aldrig hade kommit på tanken att bli ledare under hennes uppväxt. Det var först när hon läste på universitetet som hon utvecklade sitt politiska engagemang. ”Man kan komma ut som en ganska blyg person och ändå spränga barriärerna”, sa hon. Hon betonade dessutom vikten av att utbilda sig som kvinna. ”Den som är påläst och bildad kan påverka. Kunskap är makt.” Hon har alltid tagit ett steg fram, i stället för att vänta på att bli tillfrågad. ”Det är viktigt att skaffa sig självförtroendet för att våga kliva fram.”. Dessutom ansåg Birgitta att det är viktigt att ha en egen inkomst som kvinna. Hon refererar till forskning som visar att barn som växer upp i familjer där mamman är yrkesverksam lyckas bättre i livet. Därtill har detta en enorm påverkan på pojkars syn på jämställdhet. Följande punkter vill hon uppmuntra kvinnor till:

- Våga säga ja till makten!
  Det är vanligt att kvinnor tackar nej till makt när de får frågan, på grund av dåligt självförtroende. Män som inte har bra kompetenser säger oftare ja. Kvinnor har en tendens att se sina svagheter mycket tydligare. Det är bättre att säga ja till ett uppdrag och sedan avgå i fall det inte går, än att tacka nej från början.

- Uppdrag bygger på uppdrag.
  Det är viktigt att komma ihåg att varje uppdrag blir en plattform för ett nytt uppdrag.
- Arbeta hårt!
  Bilden på karriären i trappstegsform är en gammaldags syn. Idag ser den mer ut som en klätterställning. Ibland måste man klättra åt sidan, hitta nya vägar eller avvakta ett tag.
- Det blåser på toppen. Bygg på kompetens och var inte gubbfavorit.
  När man börjar klättra uppåt i en organisation kan man inte vara allas vän i alla situationer. Det behövs en stor massa av kvinnor för att uppnå förändring. Bilda allianser med andra kvinnor. Det är alltid lite skakigt på toppen, som ett torn byggt av klossar. Men om ens makt är byggd utifrån ens kompetenser och erfarenheter så sitter man mycket säkrare på toppen. Hamnar man där genom att bli framlyft faller man mycket snabbare när det blåser. Satsa på din egen kompetens och gör dig unik!
- Var snäll men inte dumsnäll!
  Dagens politiska klimat är hårt och snällhet är viktigt. Men passa dig för att inte vara ”dumsnäll” och bli utnyttjad.
- Du ska inte känna skuld.
  Ibland vill andra att du ska känna skuld, men låt det rinna av dig, även om det handlar om att bli attackerad som mamma och hustru. ”Jag är gift med en modern man, inte med en dinosaurie.”
- Gör medvetna val.
  De valen man kan göra medvetet i livet måste göras medvetet. Det viktigaste valet i sitt ledarskap är en jämställd relation. En partner som är stolt över dig, backar upp dig och tar ansvar hemma är väsentligt för att lyckas i ditt ledarskap.

Därefter följde ett samtal mellan deltagarna och Birgitta.

Sara Haraldsson: Mentorskap i Maktsalongen

För fem år sedan startade Sara tillsammans med en kollega Maktsalongen, vilket är ett nätverk av nästan 170 kvinnor som är och har varit mentorer eller adjunkter. Hon hade själv upplevt att det finns många hinder för kvinnor i maktpositioner och behövt mentorskap samt en gemenskap där sådana teman kan diskuteras. Sara presenterade riktlinjer för ett lyckat mentorskap:

- Det viktigaste är att veta vad man vill få ut ur mentorskapet.
- Vad vill ni prata om när ni ses? Ska man få halva tiden var så att båda känner att de blir lyssnade på.
- Hur ofta ska ni ses? Maktsalongen rekommenderar mellan var fjärde eller åttonde vecka. I början kan det vara oftare för att lära känna varandra.
- Var ska ni ses? På kontoret, hemma eller gå en promenad?
- Hur länge ska ni ses? Enligt Saras erfarenheter brukar en eller två timmar fungera bra.
- Hur gör man om det inte känns bra? Först ska man ge det hela en chans men om det ändå inte känns bra ska man kontakta Hanna.
- Tystnadsplikt: Det som sägs i samtalet stannar mellan er. Vad innebär tystnadsplikten för just er två?

Gunhild Sällvin: Mentorskapsprogram för kvinnor

Gunhild har erfarenheter av att ha startat ett mentorprogram för kvinnor på väg ut i yrkeslivet. Hon tror på mentorskapskonceptet eftersom det är ett tillfälle att bara tala om sig själv under nästan två timmar, något som väldigt få kvinnor har möjlighet att göra. Enligt hennes erfarenhet påverkar detta ofta en kvinnas liv på olika sätt. Hon sa att det kan vara bra att förbereda sig som mentor innan man träffar sin adept. Några grundfrågor som kan vara viktiga att fundera över:

- Vilka är dina viktigaste ledaruppgifter idag?
- Vilka är dina viktigaste roller?
- Vilka roller trivs du bäst i på jobbet och privat?
- Vilken typ av ledarskap utövar du som adept?
- Vilka är de viktigaste egenskaperna som ledare?
- Vilka av dina personliga egenskaper passar bäst till din ledarroll?
- Hur ser ditt nätverk ut?
- Hur planerar och leder du din verksamhet?
- Hur säljer du in dina idéer?
- Vad fungerar bra, vad fungerar dåligt?

Som mentor är det viktigt att ställa rätt frågor vid rätt tillfälle och att tolka det som sägs och inte sägs. Dessutom ska man vara lugn, tålmodig och inte komma med färdiga lösningar. Detta ska adepten själv komma fram till.

22 oktober 2016 – Seminarieträff 2

Hanna hälsade deltagarna välkomna och frågade vad de kommer ihåg från förra gången. Deltagarna berättade att de kände sig starka, handlingskraftiga och modiga efter senaste träffen. Några kvinnor beskrev hur de vågade utmana maktordningar i sina egna sammanhang, till exempel genom att önska en kvinnlig präst som bröllopsförrättare i ett samfund där detta uppdrag enbart utförts av män.

Detta sa några av deltagarna om senaste seminarieträffen:

- När jag gick därifrån var jag så inspirerad att fortsätta mitt arbete och jag fick modet att testa flytta på gränser.
- Empowerment – jag fick kraft.
- Det finns många kvinnor som föregår med ett gott exempel.
- Vi har så många gemensamma ytor, trots att vi ser helt olika ut och har olika religioner.
- Ibland är jag tveksam till mig själv och min förmåga men när jag gick härifrån kände jag att jag vill satsa på förändring och säga ja till makt.
- Fin stämning, styrka och energi!
- Vi måste göra oss synliga. Om vi inte gör det – vem ska göra det?
- Vi måste förändra, vi kan inte överlämna allt till männen.

Hanna Gerdes: Introduktion till mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter

Hanna började sin workshop med frågan: ”Vad är det första du tänker på när jag säger mänskliga rättigheter?”

I en brainstorming-runda samlades följande ord på tavlan: ”lika värde”, ”acceptera och respektera olikheter”, ”att vara sig själv”, ”engagemang”, ”frihet”, ”yttrandefrihet”, ”brist på kunskap och uppfyllning”, ”det gör ont eftersom någon lider”, ”dåliga arbetsförhållanden”, ”tortyr”, ”mål och kamp”, ”samhällsfråga”, ”rättvisa”, ”skyldigheter”, ”fängelse utan rättegång”, ”jämlikhet och jämställdhet”. Hanna omformulerade dessa tankar till ”rätten till kultur, mat, rent vatten, en skälig levnadsstandard, jobb, arbete trosuppfattning, att få tala sitt eget språk, gifta sig med vem man vill, åsikts- och tankefrihet”.

Ibland ställs mänskliga rättigheter på sin spets, förklarade Hanna, till exempel i den medialt uppmärksammade ”handen på hjärtat”-diskussionen om hur muslimer hälsar. Här ställdes alla människors lika värde mot rätten till sin egen kropp (att inte vilja ta på det andra könet). Ett annat fall är att mötes- och organisationsfriheten är så viktigt i Sverige att även nazister får demonstrera, trots att dessa organisationer inte får finnas enligt FN. När Sverige granskas är denna punkt något som regelbundet tas upp som kritik.

Hanna betonade hur mänskliga rättigheter handlar om gränsdragningar hela tiden. Men vems ansvar är det egentligen? Vem är det som har rätten att bestämma? Det finns få områden där människor tycker så mycket som när det gäller mänskliga rättigheter, sa Hanna, men i slutändan är det domstolen som har rätten att bestämma. Den politiska diskussionen är oftare mer absolut än den juridiska, som skiljer på varenda fall.

Fråga från gruppen: Hur kan man inte förbjuda nazistiska demonstrationer med hets mot folkgrupp? *Hanna*: Vi kan inte begränsa deras makt att manifestera men vi kan begränsa deras agerande, men eftersom dessa grupper är medvetna om detta låter de bli att visa vissa gester och paroller.

Gruppen gjorde en s.k. ”fyra-hörns-övning” med följande frågor:

Är mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter samma sak?
De flesta deltagare tyckte att det var samma sak, eftersom det inte finns några skillnader mellan män och kvinnor när det kommer till rättigheter. Några ansåg att mänskliga samt kvinnors rättigheter är nära relaterade men inte samma sak, eftersom det kan finnas ett samhälle där mänskliga rättigheter uppfylls men där maktfördelningen ändå är sned. Detta gör det nödvändigt att ha speciella rättigheter för kvinnor. Eftersom det finns helt olika förutsättningar måste det finnas speciella rättigheter, till exempel angående barnafödande.

Vem har ansvar för mänskliga rättigheter?
En liten grupp tyckte att det var statens, kommunens och landstingets ansvar, eftersom det är de som jobbar närmast medborgarna. En person tyckte att FN har ett slutgiltigt ansvar att ingripa när stater bryter mot mänskliga rättigheter. Många menade att ansvaret ligger hos oss själva och alla medborgare i stort eftersom det är vi som kan leva mänskliga rättigheter i vårt vardagsliv.

Vilken är den viktigaste människorättsfrågan för kvinnor just nu?
Några personer tyckte att rätten till lika lön är en fråga som ofta lyfts. En kvinna kan vara lika välutbildad som en man men ändå inte få samma lön. De flesta deltagare tyckte däremot att kvinnors rätt till sin egen kropp är den största frågan. Man kom överens i gruppen att svaret beror på var i världen vi befinner oss.

Föreläsning : Vad är då mänskliga rättigheter?

När vi i Sverige pratar om övergrepp mot mänskliga rättigheter pratar vi ofta om andra länder. Sverige framställs inte sällan som ett duktigt exempel, berättade Hanna. Globalt och historiskt sett implementeras och tolkas mänskliga rättigheter på helt olika sätt.

Ett argument som man ofta hör är att mänskliga rättigheter är en västerländsk uppfinning. Men redan Kyroscylindern, som härstammar från 500 f. kr., ger uttryck för människornas rättigheter i erövrade områden, bland annat att de får utöva sin religion. Det andra dokumentet som anses vara ett grunddokument för mänskliga rättigheter är Magna Carta (1215), ett avtal mellan den engelske kungen Johan utan land, adeln och prästerna. Den amerikanska och franska frihetsförklaringen är ytterligare exempel på äldre dokument om mänskliga rättigheter. Det som är gemensamt med alla dessa dokument var att de gällde nationellt.

1921 instiftades världens första rasbiologiska institut i Uppsala för att särskilja människor efter raser. Denna tankesströmning drogs till sin spets i och med förintelsen. Efter andra världskriget hade det blivit tydligt att det inte fungerar att ha nationella regleringar för mänskliga rättigheter. Därför skapades FN och Europarådet. Uttryckt på ett enkelt sätt är mänskliga rättigheter på så vis en maktbegränsning för vad den som har makten kan och får göra mot de som inte sitter på makten. Det är ett system som handlar om relationen mellan staten och invånarna, vilket definierar vad staten inte får göra mot oss men även vad staten måste göra för oss. Detta kallas för rättigheter och skyldigheter och är internationell rätt och juridiskt bindande regler.

1966 skapades två olika konventioner – en om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (till exempel rätten till bostad, utbildning och kultur) samt en om medborgerliga och politiska rättigheter. Trots att mänskliga rättigheter ska omfatta alla är det tydligt att vissa grupper är mer utsatta och att diskriminering ändå sker. Därför skapades särskilda konventioner för till exempel kvinnor, barn, migrantarbetare, personer med funktionsvariationer samt mot rasdiskriminering. I

Sverige har kommun, landsting och staten ett tredelat ansvar att respektera, skydda och främja de mänskliga rättigheterna.

Vilka är de mänskliga rättigheterna?

Medborgerliga och politiska rättigheter…
innefattar rätten till…

- Liv
- Frihet från slaveri
- Frihet från tortyr
- Likhet inför lagen
- Rättvis rättegång
- Tankesfrihet
- Religionsfrihet
- Åsiktsfrihet
- Yttrandefrihet
- Mötesfrihet
- Föreningsfrihet
- Rösträtt
- Förflytta sig fritt inom en stat
- Lämna sitt land
- Återvända till sitt land

Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter…
innefattar rätten till…

- Söka och åtnjuta skydd mot förföljelse
- Inte diskrimineras
- Nationalitet
- Bilda familj
- Äga egendom
- Arbete
- Försörjning
- Vila, fritid och semester
- Bostad
- Hälsa
- Undervisning
- Ta del av kultur

Därefter följde en diskussion om huruvida bestämmelserna om MR efterlevs i Sverige och slutligen visade Hanna en en historisk översikt över kvinnors rättigheter i Sverige:

1919 Kvinnorna får allmän rösträtt och blir valbara till riksdag
1921 De fem första kvinnorna väljs in i riksdagen
1927 Statliga läroverk öppnas för flickor
1938 Preventivmedel tillåts
1944 Homosexualitet avkriminaliseras
1958 Kvinnor får rätt att vigas till präster
1964 P-piller godkänns i Sverige
1971 Särbeskattning av inkomsterna för äkta makar införs
1974 Föräldraförsäkringen införs
1975 Rätten till fri abort
1975 Internationellt kvinnoår
1979 Jämställdhetslagen
1982 Första statliga bidraget till kvinnoorganisationer
1989 Formellt tillträde för kvinnor till alla delar av Försvarsmakten
1995 En reserverad månad i föräldraförsäkringen införs
1995 Beijingkonferensen
1998 Lag om förbud mot köp av sexuella tjänster
2008 En ny diskrimineringslag antas
2017 Könsneutral värnplikt?

Camilla Eriksson: Överlevnadsretorik

Camilla (som är PR-konsult och retoriker med bakgrund som lärare) började med att presentera sex olika påverkansprinciper:

- Reciprocitet eller den lilla gåvans makt: Detta handlar om att sätta någon i skuld för att få något tillbaka.
- Förpliktelse och konsekvens: Om vi får någon att säga ja till små saker, blir det enklare att få ett ja till stora saker och att förflytta den andres grundposition.
- Sociala bevis: Medvetet och omedvetet vill vi göra som alla andra. Om vi vill nå sociala förändringar är det effektivt att betona att många andra redan tänker på ett visst sätt.
- Gillandet: Tycker vi om en människa så anser vi i större utsträckning att hon är smart. Även utseendet påverkar på så vis, att om vi tycker att en människa är vacker uppfattas hon smartare (”halo effect”).
- Auktoritet: Kläder, bilar och titlar uppfattas som statussymboler. Om man som kvinna vill verka professionell är det viktigt att tänka på ordentliga kläder, som inte hänger och är urringade.
- Knapphet: När det råder brist på något vill vi ha det mer. Finns det till exempel bara ett visst antal platser så vill man hellre vara med än om det finns obegränsat med plats.

Fråga: Kan det vara svårt att kombinera gillandet och auktoritet?
Camilla: Nej, det tycker jag inte. Det går att vara hård med mycket kärlek. Om man är medveten om det kan man välja att vara både och.

Partesläran

Camilla förklarade partesläran, vilket är retorikens arbetsprocess och består av sju olika delar:

1.Intellectio – Att förstå:

- Syfte: Innan du börjar, fundera över vad du vill att folk ska tycka/tänka/känna/kunna/veta/göra när du är klar.
- Målgrupp: Målgruppen kan indelas i människor som är i olika stadier av öppenhet för framsteg. Strunta i olika nivåer som primär och sekundär målgrupp och huruvida du ska nå målgruppen direkt eller indirekt med dig eller någon annan som avsändare.
- Budskap: Bestäm vad du ska säga till din målgrupp så att de uppmärksammar, bearbetar och repeterar ditt budskap i sammanhang där du inte finns.
- Sammanhang: Var och när ska du börja? Vilket sammanhang är bäst för dig? Förenklat väljer du mellan att agera på andras arenor eller din egen. Välj den arena där målgruppen redan är.
- Bästa argument: Om du besvarar följande frågor kommer du igång: Vad/vem/varför/när/var (vilka kanaler)/hur (problemformuleringsinitiativet)/med hjälp av vad (retorik och semiotik)? Finns det något citat från en känd människa med auktoritet vars status du kan låna från? Är det någon jämförelse du kan göra som framställer ditt budskap som bättre/effektivare/smartare/roligare/mer sannolikt? Finns det fakta eller statistik som står på din sida? Kan du ge ett exempel eller berätta en anekdot som förför läsarna?
- Känslor och relevans: Ethos (trovärdighet), logos (nytta) och pathos (känslor) – mest av allt behöver du beröra. Vilket behov har dina läsare? Om du inte vet kan du inte tillfredsställa dem. Var relevant och kom ihåg att din målgrupp behöver acceptera ditt budskap för att göra det till sitt. Om människor inte får känslor för det du säger är detta ett misslyckande. Vi måste få folk att känna att något är essentiellt.
- Behålla intresset: När säger du vad? Bland det värsta som finns för en skribent är att tappa sina läsare. Oftast handlar det om att läsaren tappar bort dig. Det stavas irrelevanta utsvävningar. Låt rubriken leda in läsaren, förklara nyttan med texten, leverera budskapet, argumentera för din sak och avsluta med en uppmaning.

De följande punkterna kompletterar partesläran, men förklarades inte vidare av Camilla. De finns närmare beskrivna i hennes bok ”Retorikiska” som deltagarna fick med sig efter kursens avslut:

2. Inventio – Att fundera
3. Dispositio – Att strukturera
4. Elocutio – Att formulera
5. Memoria – Att minnas
6. Actio – Att agera
7. Analysis – Att analysera

Härskartekniker

Camilla sa att allt som diskuterats hittills tjänar till att bli så effektiv som möjligt på att påverka människor. Men samtidigt som vi försöker påverka andra, så försöker andra att påverka oss, fortsatte hon. Härskartekniker kan vara sådana sätt. Dessa är talmönster som används för att skapa en maktkoncentration hos den som härskar i ett samtal. Genom att bli medveten om vad det är som pågår kan vi lära oss att bemöta en härskare direkt i stunden, menar Camilla. Hon vill inte visa hur man bäst slår tillbaka, eftersom det leder till att båda parter känner sig misshandlade efteråt. I stället vill hon visa hur vi kan neutralisera härskarens tekniker.

1.Osynliggörande
Du finns inte. Du är oviktig, värdelös och osäker. Om man räcker upp en hand och blir ignorerad eller hälsar på någon som man inte hälsar tillbaka.
→ Det bästa sättet är att neutralisera osynlighet är att upprepa det som en annan kvinna har sagt. Om man har en bundsförvant kan det fungera att i förväg prata ihop sig om att backa varandra och ropa ”jag håller med”. Om man sitter vid ett bord där en person osynliggör dig som talare genom att sitta med en telefon är det bra att vara mjuk i början genom att fråga personen om det är något viktigt. ”I så fall kan jag vänta tills du är klar”.

2. Förlöjligande
Att förringa, förminska och förlöjliga en person. Män som sätter namn på kvinnor, till exempel att kalla kvinnor för hönor, kor, etc. eller att ens kompetens kommenteras med ”Du skriver ju bara vad jag säger. Hur svårt kan det vara?”
→ Förlöjligandet handlar om att visa vem som äger makten i sammanhanget. Här kan det hjälpa att säga till personen hur man känner. ”När du … upplever jag … Jag skulle önska att …”

3. Undanhållande av information
Du behöver inte veta. Information som du behöver undanhålls från dig. Mejl som ska vara skickade fastnade tydligen i sändarens utkorg, lappar som skrivs råkar visst aldrig landa på ditt bord eller folk som ska förmedla saker till dig lyckas ofta glömma sitt uppdrag.
→ Det är viktigt att tydligt säga att man inte har fått informationen som man behöver för att fatta ett välgrundat beslut.

4. Dubbelbestraffning
Du gör fel. Oavsett. ”You are damned if you do and damned if you don’t.”
→ Till exempel en kvinna som väger för mycket och blir tillsagd av sin man. Men hennes man blir arg över att han ska hämta barnen på förskolan när hon tränar på gymmet. Här måste vi medvetandegöra problemet av dubbelbestraffningen och få den andre att inse sitt beteende.

Projicering (underkategori till dubbelbestraffning)
Till exempel om du går ner i arbetstid och en kollega, som egentligen också villa gå ner i arbetstid, blir arg på dig. I sådana fall är viktigt att prata om det öppet och betona att man är medveten om situationen, men att man gör sitt bästa för att hantera det.

5. Påförande av skuld (du gör fel) och skam (du är fel)
Ett tillstånd där du skäms eller känner skuld.
→ Om andra försöker få dig att må dåligt är det bra att analysera situationen och förstå att de gör det för att de vill må bättre själva.

6. Objektifiering
Du är din kropp. Folk kommenterar ditt utseende. Till exempel någon som säger att de brukar anställa snygga, unga kvinnor. Även män kan bli tafsade på och känna att det blir obehagligt.
→ Man kan skämta bort det så att de fattar att man driver med dem eller säga ”jag uppskattar inte att du kommenterar mitt utseende”.

7. Våld eller hot om våld
Du ska göra som jag vill.
→ Syftet är att undergräva din självkänsla. Samtidigt som man tar ett steg bakåt åker handen framåt. ”När du pratar så högt då hör jag inte vad du säger. Kan du sänka din tonnivå?” I fall han inte slutar är det bäst att sluta konversationen och säga att man kommer tillbaka.
Mer information finns på Camilla Erikssons hemsida: http://www.retorikiska.se/

Mia Lövheim: Mediebilder av religion och kvinnor
Professor Mia Lövheim från Uppsala universitet samtalade med gruppen om hur religion avspeglas i svensk media och vidare hur kvinnor och religion porträtteras.

Mönster i mediebilder
Det finns en ökning av referenser till religion i dagspress, vilket är intressant bland annat med tanke på att Sverige är så sekulärt. Religion kommer däremot fram mycket på mediernas villkor och mindre på troende människors egna villkor. Fortfarande skrivs det mest om kristendomen men skrivandet om Islam har ökat starkt. Dessutom har det skett ett skifte från utrikesnyheter till inrikespolitik och frågor som rör migration och integration. Detta syns i ledartexter där det skrivs om religiösa frågor, vilket inte skedde tidigare. Mycket fokus ligger på hur religionsfriheten ska balanseras mot yttrandefriheten och jämställdhet.

När religion dyker upp är det mest kopplat till konflikter i världen och problem i det svenska samhället. Sällan syns det vanliga vardagslivet bland religiösa människor. Religiösa kvinnor förekommer ganska lite i media, eftersom media ofta kontaktar religiösa ledare som i de flesta fall är män. Kvinnor förekommer som en symbol och objektifieras, men syns sällan som aktörer.

Symbol för förtryckande religion
Islam framställs ofta som ett hot mot kvinnors frihet och jämlikhet, där kvinnor blir diskriminerade och är offer för religiöst förtryck och konflikter.

Symbol för tolerans
Särskilt kvinnor med hijab lyfts ofta fram som symboler för tolerans men de experter som kommenterar är ändå ofta män, till exempel i P1:s ”Människor och tro”. Unga kvinnor och mammor hörs ofta som ”vanliga” röster eller som offer för diskriminering eller terrordåd. Polisen Donna Eljammal framställs som exempel för ”det goda Sverige”, där det kan bli svårt att vara kritisk. Hon kan ha hamnat i en dubbelroll. Skulle det accepteras om hon yttrade sig kritiskt?

Andlighet och hälsa
Anneli Winell (2016) gjorde en studie om välbefinnande och vardagsandlighet i tre svenska kvinnotidningar (”Godis för kropp och själ”) där yoga presenterades som lösningen för stress. Det är kvinnans ansvar att lösa sina problem genom yoga och meditation. Buddhistiska och hinduistiska tekniker används helt frikopplat från sina rötter. Religion är återigen ett objekt för att lösa ett problem utan att det hörs att det faktiskt handlar om religion.

Stark och synlig?
Några muslimska tjejer har kommit fram i public service, till exempel i Halal-tv. Även innan programmet sändes blev diskussionen stor över att ha tre personer som är aktivt troende i public service. Även Gina Dirawi har fått plats i media som troende muslim, bloggare och programvärd. Trots att dessa tjejer har blivit aktörer så är de fortfarande symboler.

Medielogik
Medier ska granska makthavare och är en viktig del i demokratin. I nyhetsvärderingen balanserar de mellan det oväntade och det välkända. Många gånger visas religion på ett stereotypt sätt. Alternativt överraskar media med oväntade nyheter som är förknippade med religion. Kvällspressen kan känna att de är underdogs som vill granska makten, det vill säga Svenska kyrkan som drar in skatt. Man skulle aldrig sätta någon som inte kan något om fotboll på fotbollsrapporteringen men en icke-kunnig människa om religion får skriva om detta ämne.

Mediekompetens (media literacy)
Det är bra att skaffa sig kunskap och redskap för att kunna analysera media. Samtidigt är det bra att öva sin egen kommunikationsförmåga i retorik för att kunna kommunicera religion i media.

Följande funderingar ska göras:
Var: Vilket medium/vilken genre ger bäst möjlighet för ditt budskap? Vissa är mycket mer polariserade än andra. Det finns möjligheter att uttrycka sig bredare på ett annat ställe. Det brukar vara bra att be journalisten om frågor i förväg och att kräva att se sina egna svar före publicering.
Vem (mottagare och målgrupper): Det ska inte bli någon konflikt mellan det man kommunicerar inom ett samfund och det som kommuniceras utåt. Det som stora medier tycker är intressant är oftast inte det som riktar sig inåt.
Vad: Vad är det som du vill lyfta fram?
Hur: Odla mediekontakter med bra journalister och träna dina kompetenser inom mediets ”språk”.

2 december 2016 – Seminarieträff 3

Rubriken för förmiddagen den tredje seminarieträffen var ”Förändringsarbete i trossamfund och församlingar – hur gör man?”. SST hade bjudit in Anethe Carlsson som seminarieledare för detta pass. Anethe är pingstpastor och föreståndare för Skärgårdskyrkan på Värmdö. På uppdrag av Pingst ung har Anethe tillsammans med Jenny Bergh sökt ta reda på hur det står till med jämställdheten i Pingströrelsen, vilket resulterade i rapporten som blev klar 2013. Slutsatserna från rapporten visade på ett behov av ett stöd-och metodmaterial för arbete med jämställdhet. De tog då fram boken ”Ester - för ett hållbart ledarskap”. Under förmiddagen seminarium delade Anethe erfarenheter och tips som de upptäckt är användbara redskap för att få kvinnor att fortsätta som ledare. Boken delades ut i slutet av seminariet.

Anethe gav en kort bakgrund av Pingströrelsen som har ca 80 000 medlemmar i Sverige och är starkt mansdominerat på ledarnivå. Av ca 300 föreståndare är ca 20 kvinnor (så gott som oförändrat antal i sen 20 år). Pingst ungdomsorganisation konstaterade för några år sedan att det är lika många män som kvinnor som börjar pastors- och ledarutbildningarna, men att kvinnorna ”faller bort” allt eftersom. Anethe och Jenny inledde sitt arbete med att ställa frågan: Finns det formella eller informella hinder för kvinnor att arbeta i Pingströrelsen?

Tid gavs för gruppen att samtala om hur de skulle svarat.

Man förväntade sig att Pingst största hinder skulle vara ett formellt teologiskt hinder, att kvinnor inte ska vara ledare, men önskade få en objektiv bekräftelse på att så var fallet. En sekulär byrå hjälpte därför till med att ställa frågorna till en enkät. Den sändes ut till ca 560 ledare i Pingstsamfundet varav 80 kvinnor. 311 svar kom in. Djupintervjuer gjordes därefter med 8 kvinnor i olika åldrar som lämnat sina ledartjänster i Pingst.

Man tittade även på de enkätsvar som NFU, Naturlig församlingsutveckling, tidigare samlat in från 2200 vanliga församlingsmedlemmar. I enkäten fanns 12 frågor om ledarskap. De flesta kvinnor var mycket positiva i sina svar om sin församling, men inte i de 12 ledarskapsfrågorna. Männen däremot var mindre positiva till sina församlingar men mycket positiva till ledarskapsfrågorna – de kände sig bekräftade etc.

En rapport sammanställdes och blev färdig 2013. Den visade att Pingst egen självbild var lik samhället runt omkring. Ledarskapsproblemet var inte teologiskt utan norm-relaterat. Det informella hindret var det största och behövde definieras och klargöras samt åtgärdas.

Genomsnittstjänstgöringstiden för ungdomsledarna visade sig vara endast 18 mån och frågan var varför de inte gick vidare i ledarskap inom församlingen/samfundet men ofta utanför. Alla de 8 djupintervjuade kvinnliga ledarna hade fortsatt vara aktiva ledare på olika sätt. I intervjuerna kom det fram att de uppfattat att de som kvinna tillåts vara själavårdande och administrativ men inte visionär och förändringssträvande.

Problemet handlade inte bara om kvinnor utan även om andra, även män kände av normhindret.

Teologiskt utgår de olika skolorna från 1 Mosebok kapitel 1 eller kap 2. I kap. 1 står att Gud skapade kvinnan som en hjälp till mannen, medan det i kapitel 2 betonas att de tillsammans utgör Guds avbild. Utgångspunkten är avgörande hur man ser på kvinnans plats. Traditionens sätt att tolka de heliga skrifterna är ofta rådande och starkare än de teologiska argumenten. Inom Pingst fanns tidigare en mycket stor bredd på ledare inom pingst predikanter, allt från lugna, tystlåtna och stillastående predikanter till ”yviga” och mer högljudda, och många kvinnliga evangelister och ledare. Men normen har smalnat och ledarrollen har blivit alltmer likformad. Det är den visionära entreprenören som syns och hörs mest idag.

Önskan med rapporten är att ge en grund för att skapa samförstånd och inte konflikt. Alla i rörelsen måste få vara den de är och utveckla sina egna gåvor. Vi har inte råd att många bara sitter i bänkarna. Alla människor och deras gåvor behövs.

Hela frikyrkorörelsen har påverkats av rapporten och frågan har aktualiserats. Anethes miniseminarium på Sveriges Kristna råd den 10 nov togs väl emot.

Vad gör vi nu? Anethe och Jenny skrev ned projektmål och en plan. Önskade få hålla seminarier på de stora konferenserna och pastorsdagarna. Samt synas i tidningarna och skrifter för att komma ut med budskapet om från rapporten. Men ville även göra ett hjälpredskap för att unga ledare ska stanna kvar som ledare. Inte ge upp. Skrev en bok om hur man kan skapa goda förutsättningar för att få ledare att stanna kvar i sina tjänster och utvecklas. Leker med tanken att skriva ytterligare bok för att stärka och uppmuntra kvinnligt ledarskap. Arbetsnamn för boken ”Utan inre resning blir man slav i ett system”. Mod behövs men det är ingen mening att starta krig utan att det är samarbete som behövs.

- Övning: Deltagarna fick hålla i varsin snörända. Grupper om 5-6 personer fick sen gemensamt försöka bära ett pappersark på sina spända snören och förflytta sig över rummet. Sammarbete och lyhördhet behövs. Om någon släpper sin trådända faller arket. En lätt övning att göra.
- Övning: Deltagarna fick post-it-lappar där de fick skriva ett ord på varje lapp.
  Första frågan var: Hur vill ni att vi ska vara? Exempel på svar: Snälla, respektfulla, accepterande olikheter, vara sig själv. Nästa fråga: Hur ska vi göra det? Lyssna, le, samarbete osv.

Anethe gav exempel på olika sätt att bryta härskartekniker:

- Efter mammaledighet kände en kvinna sig helt ignorerad i styrelserummet då hon kom tillbaka. Nästa gång hälsade hon frimodigt och glatt och tog alla styrelsemedlemmarna i hand. Stämningen ändrades.

- En kvinna som blivit ignorerad i ett samtal med två män flyttade efter en stund sin stol så de kom att sitta i en trekant. Hon påpeka att de verkade ha glömt att hon var med för samtalet. Fysisk position spelar in.
- Då Anethes barn var små gick hennes manliga kollegor ofta och tränade tillsammans. Hon kunde inte vara med på grund av barnen men märkte att en hel del frågor avhandlades på vägen och på träningen. Därför började hon fråga vad de kommit överens om på Sats, och kunde så komma in i samtalet.
- Det är viktigt att inte backa utan finna ingångar och komma in i sammanhanget, och inte vara otrevlig.

Konflikt

Viktigt i Pingst var att se skillnaden på försoning och förlåtelse vid konflikt. För att det ska var möjligt att försonas behöver beskrivningen av den orsakande händelsen kunna beskrivas gemensamt. Försoning är att vi blir överens om händelsen. Ansvaret är delat och man tar båda ansvar för konflikten.

Men om den ena vill ha rätt kan försoning inte uppnås utan förlåtelse behövs. Förlåter man inte blir man bitter och oförsonlig. Några tips/råd/tankar kring detta från Anethe:

- Facebookgrupp: ”Ester – för ett hållbart ledarskap”
- Välj dina ord. I boken undviks tex ord som ex feminism
- Det har varit lättare för andra samfund att ta till sig resultaten från rapporten då det inte är egna exempel utan kommer utifrån. Anethe har under två års tid haft fler seminarier utan för Pingst, men börjar nu få alltfler inom Pingst.
- Det finns inte hur mycket makt som helst, men män och kvinnor bör inte tävla med varandra om makten utan komma överens.
- Var uppmärksam på generationskonflikter.
- Makt är begränsad, behöver lämnas över.
- Klokt av Pingst ung att använda en äldre person för utredningen.
- Hitta strategiska samarbetspartner. För rapporten hade Anethe och Jenny en referensgrupp på 6 inflytelserika kvinnor samt stod i kontakt med de 8 regionsledarna. Detta resulterade indirekt till att de började tala om frågan och skriva artiklar som publicerades i tidningar. Att Peter Halldorf, en känd kristen profil gav en positiv recension av boken var också betydelsefullt.

Övning:

Skriv ned på postit-lappar:

- Vad händer med dig om du får en obekväm känsla i det sammanhang du ska vara, i din arbetssituation, och klimatet är dåligt?
- Exempel Svar: får dåligt självförtroende, ångest, blir trött, ledsen, tyst, spänd, orolig, besviken, osocial obekväm, oproduktiv, arg, otillräcklig, backar, tappar balansen, mår dåligt, slutar med sån't som är roligt, känner mig liten och utanför, fokuserar på relationerna och inte uppgifterna.
- Vad händer med dig i en god arbetsmiljö?
- Ex svar: Blir glad, aktiv, positiv, kraftfull, mäktig, synlig, delaktig, motiverad, får nya idéer och mer energi, orkar mer hemma.

Anethe avslutade med följande ord: Detta ämne måste hållas levande hela tiden. Den förändring jag själv vill se måste jag själv leva. Inte starta krig men jobba för att alla resurser ska användas för det goda. (Kontaktuppgifter anethe.carlsson@pingst.se)

Besök från Arvsfondsdelegationen:
Per Callermo presenterad Arvsfonden kort och visade ett bildspel.
Allmänna arvsfonden förvaltar arv från personer som saknar arvingar och fördelar dem till föreningar och organisationer och stöttar därmed det engagemang som finns så att bra idéer kan förvandlas till en bättre verklighet för barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning. År 2015 delades 642 miljoner kronor ut. I genomsnitt är det var femte ansökan som svarar upp mot våra kriterier och får pengar för sitt projekt. Bidrag kan sökas även om projektet får bidrag från annat håll. Läs mer på www.arvsfonden.se.

Besök från MUCF:
Lena Hallberg från MUCF presenterad kort myndigheten som har regeringens uppdrag att ta fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. De ger bidrag till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete. 2015 fördelade de 350 milj kr. i organisationsbidrag och projektbidrag.

MUCF fördelar bidrag till:

- barn- och ungdomsorganisationer, etniska organisationer, kvinnoorganisationer och hbtq-organisationer.
- internationellt ungdomssamarbete.
- projekt som handlar om: demokrati- och inflytandefrågor, diskriminering och jämställdhet samt rasism och extremism.

Projektbidrag söks för ett år i taget, i max 3 år, och ges för att stärka engagemang och få pröva idéer. Det tar ca 7-8 veckor från ansökan till beslut.

Det är bra att bolla idéer med MUCFs handläggare för att inte lägga ned tid på fel saker. Ca 75% av ansökningarna avslås. Inte på grunda av att de är dåliga utan för att så många ansökningar kommer in. Händer det er så ta kontakt och fråga om varför ansökan fått avslag. Viktigt att ta upp hur erfarenheter och insamlad kunskap ska spridas vidare. Beviljat anslag ska redovisas 3 månader efter projektets slut. Lena lyfte speciellt fram några projektbidrag, som även presenterades på papper som delades ut

Dagen avlslutades med en diskussion: finns den en fortsättning på Delaktig stark och synlig? Hanna och Max berättade att man hoppas kunna anordna en ny kurs nästa år och nuvarande deltagare fick i uppdrag att vara ambassadörer, men även att komma med konkreta synpunkter på vad som var bra, dåligt, vad man önskar mer/mindre av eller saknade.Max Stockman, som kommit till avslutningen, sa att planer finns på en återträff med något speciellt tema. Kursen deltagare kommer involveras i kommande kurser och seminarier, och inbjudas till träff med kommande kursdeltagare.

FÖRELÄSARE OCH SEMINARIELEDARE i DELAKTIG, STARK OCH SYNLIG

Hanna Gerdes är processledare under projektet Delaktig, stark och synlig. Det innebär att det är hon som ansvarar för innehållet i seminarieträffarna och genomförandet av dessa. Hanna är folkrättsjurist och utbildare i frågor som rör demokrati och mänskliga rättigheter. Hanna har arbetat med rättighetsfrågor både på organisationer som Fonden för mänskliga rättigheter och Byrån mot Diskriminering, på myndigheter som Försvarsmakten och Handikappombudsmannen och som politiskt sakkunnig åt regeringen. Med SST har Hanna jobbat sedan 2012. För att läsa mer om Hanna besök www.hannagoliath.com

Rosie Rothstein har lång erfarenhet av att jobba med kvinnor och ledarskap i olika sammanhang. Har bland annat gjort utbildningar i egen regi över temat kvinna-ledare men också arbetat i ledande positioner inom Röda korset, EU, Göteborg stad (förvaltningschef för Flyktingverksamheten) och som VD för NyföretagarCentrum Göteborgsregionen. I slutet av 1980-talet arbetade Rosie som managementkonsult konsultfirman Indevo i huvudsak med ledarskap och omvärldsförändringar. I 25 år har Rosie också haft olika politiska förtroendeuppdrag, ledamot i kommunfullmäktige Göteborg och ledamot i regionfullmäktige, Västra Götaland.

Sara Haraldsson är grundare och generalsekreterare för Maktsalongen. Sara har en lång bakgrund i det unga civilsamhället, bland annat i Sveriges elevråd - SVEA, Röda Korsets ungdomsförbund och LSU - Sveriges ungdomsorganisationer samt har en master i statsvetenskap med inriktning mot politik och kön. Sara brinner för systerskap och jämställdhet, ett engagemang som har lett till grundandet av Maktsalongen.

Gunhild Sällvin är sedan tio år mentor i ett mentorskapsprogram arrangerat av Stockholms Zontaklubbar. Målet är att stärka kvinnor på väg i yrkeslivet. Hittills har 200 yrkeskvinnor i olika åldrar deltagit. Gunhilds yrke är informatör/kommunikatör och hon driver ett företag tillsammans med sin make sedan 1986; Incorema AB. Gunhild är också ordförande i Stocksunds Hembygdsförening Sällskapet Amorina och Stocksundsbibliotekets vänner.

Thintin Strandman är grundare och ordförande i Tjejzonen – Sveriges största stödorganisation för tjejer. Tjejzonen kom till i slutet på 1990-talet när våldet mot tjejer eskalerade. Närmare 30 procent av unga kvinnor lider av ångest och oro, en markant ökning sedan 80-talet. Ätstörningar, självskadebeteende samt alkohol- och drogmissbruk blir allt vanligare. Att få möjlighet att prata om sina känslor och problem med Tjejzonen och få hjälp att hantera negativa tankar gör ofta stor skillnad och vardagen lättare att möta.

Birgitta Ohlsson är liberal riksdagsledamot och tidigare EU och demokratiminister. Birgitta har lång erfarenhet från svensk och europeisk toppolitik . Hon har under stora delar av sin karriär fått navigera i starkt mansdominerade miljöer. Birgitta har gjort sig känd för att vara en starkt värderingstyrd politiker som alltid kämpar för det hon tror på även i motvind. När hon blev gravid med sin första dotter strax blev det mediastorm och många röster höjdes mot det olämpliga med en nybliven mamma på en sådan tung post. Birgitta förändrade dock det politiska landskapet och såg till att flytta in både spjälsäng och skötbord på Rosenbad.